

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ Г.П. Скляр
„_____” _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***На тему “ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ
КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ”***

***зі спеціальності 242 “Туризм”
освітня програма “Туризм” ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Пожитько Єлизавета Петрівна

(підпис, дата)

Науковий керівник доц. Карпенко Ніна Миколаївна

(підпис, дата)

ПОЛТАВА – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ	6
1.1. Зміст та структура культурно-пізнавального туризму	6
1.2. Історико-культурна спадщина як ресурс для розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні	18
1.3. Світовий досвід та українські реалії розвитку культурно-пізнавального туризму	30
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	44
2.1. Обласний центр як приклад локалізації об'єктів культурно-пізнавального туризму регіону	44
2.2. Аналіз культурно-пізнавальних об'єктів та інфраструктури туризму Одеської області	55
2.3. Основні напрями вдосконалення післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні	68
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Культурно-пізнавальний туризм – це вид туризму, головною метою якого є пізнання особливостей матеріальної й духовної культури населення територій і місцевостей. Вважається найпопулярнішим, наймасовішим видом туризму. Відрізняється різноманітністю форм і підвидів.

Доволі часто одно-двох денні поїдки з культурно-пізнавальною метою можуть виступати як частина триваліших туристичних подорожей (під час відпочинку на морі, в санаторно-курортному закладі, поїздки з діловою метою).

Основними об'єктами пізнання туристів, є історико-культурні туристичні ресурси – пам'ятки оборонного мистецтва, сакральні пам'ятки, пам'ятки монументального мистецтва, музеї, пам'ятки археології, народна архітектура й ін. Об'єктами подорожей також є сучасні культурні об'єкти, події й явища.

Трансформаційні процеси та зміни українського соціуму на сучасному етапі, зумовлені найперше російсько-українською війною, а також цілеспрямованим антропогенним впливом, зокрема, і на природно-екологічне середовище, додатково привертають увагу до інтегративного потенціалу об'єктів історико-культурної спадщини, виявляють їхню значиму роль у формуванні регіональної ідентичності як складової української національно-культурної ідентичності, вимагають глибшого осмислення у зв'язку з обговоренням нових законодавчих ініціатив в рамках Закону України «Про охорону культурної спадщини» та продуктивністю реалізації інноваційних моделей та проєктів на регіональному рівні.

Серед фахівців, які зверталися до аналізу культурно-пізнавального туризму та історико-культурної спадщини окремих регіонів, потрібно відмітити таких авторів, як Н. Барановська, Т. Білецька, К. Гольторф, В. Горбик, Г. Денисенко, Т. Каткова, О. Копієвська, С. Кот, О. Левкова, О. Литвиненко, Т. Мазур, Д. Мун'єрі, Ю. Поліщук, К. Поливач, І. Савчак, П. Скрипник,

В. Степанов, Л. Теплюк, Д. Тросбі, Л. Федорова, В. Холодок, О. Худолей, О. Чеботаєва та ін.

Мета роботи полягає у вивченні стану розвитку культурно-пізнавального туризму у світі, аналіз шляхів його сучасного розвитку, окреслення перспектив післявоєнного розвитку даного виду туризму в нашій країні та в Одеській області, зокрема.

Досягнення поставленої мети забезпечується виконанням наступних завдань:

- дослідити історико-культурну спадщину регіону як об'єкт дослідження та чинник розвитку туристичної діяльності;
- розкрити зміст історико-культурної спадщини як ресурсу для розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні;
- оцінити світовий досвід та українські реалії розвитку культурно-пізнавального туризму;
- зробити оцінку оцінка генерального плану обласного центру в контексті перспектив культурно-пізнавального туризму регіону;
- проаналізувати культурно-пізнавальні об'єкти та інфраструктуру туризму Одеської області;
- вивчити та запропонувати основні напрями вдосконалення післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічні процеси дослідження розвитку культурно-пізнавального туризму. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку культурно-пізнавального туризму у світі, Україні та Одеській області.

Для розв'язання визначених завдань роботи, досягнення мети використовувалися наступні методи дослідження: загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема, метод системного аналізу, причинно-наслідкового аналізу, порівняльного аналізу, прямого структурного аналізу, узагальнення. За

допомогою аналітичного методу здійснено підбір інформації за темою. Використовувався метод економіко-статистичного аналізу.

Джерельна база дослідження складається з документів щодо законодавства в галузі культурної спадщини, правових засад збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища України на сайтах Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства культури та інформаційної політики України, в збірниках офіційних документів. Крім того, представлені закони і нормативні акти в Україні та за кордоном (переважно європейський досвід), пов'язані з культурою і культурною спадщиною. Використовувалися документи Європейського Союзу, які стосуються питань збереження, розвитку та «ревіталізації» культурної спадщини в сучасних умовах, стратегій та шляхів використання історико-культурних ресурсів. Також представлені джерела, які містять інформацію про життя Одеської області, її історико-культурний потенціал та пов'язані з ним проблеми: нормативні документи, обласні та місцеві медіаресурси, сайти бібліотек і музеїв, а також інші веб-ресурси, на яких можна знайти інформацію про туристично-рекреаційні зони та об'єкти краю, що є складовою його культурно-пізнавального туризму.

Окремі положення кваліфікаційної роботи були апробовані опубліковані в матеріалах кафедрального круглого столу студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2023» (м. Полтава, ПУЕТ, 15 березня 2021 р.).

Структурно робота складається з двох розділів, вступу, висновків, переліку інформаційних джерел, додатків. У роботі налічується 6 рисунків, 11 таблиць, та 3 додатки (у них 8 рисунків та 3 таблиці), перелік інформаційних джерел налічує 67 найменувань.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

1.1. Зміст та структура культурно-пізнавального туризму

Культурно-пізнавальний туризм виступає одним із засобів інформування громадян про інші регіони та нівеляції стереотипів. Він включає відвідання історичних, культурних або географічних визначних місць. Основна мета даних мандрівок – ознайомлення з пам'ятками історії, архітектури, мистецтва; природними та етнічними особливостями; сучасним життям народу і т.п. Туризм відіграє важливу роль в осмисленні власної ідентичності, у відродженні локальних традицій. Для молоді особливо важливим є усвідомлення історико-культурного значення здобутків власної країни, гордості за неї. Основною умовою розвитку культурно-пізнавального туризму є історичний та культурний потенціал країни, рівень забезпечення доступу до нього, а також побутові умови проживання туристів. У число об'єктів культурно-пізнавального туризму входять як історико-культурна спадщина (історичні території, архітектурні споруди і комплекси, зони археологічних розкопок, музеї, народні промисли, обряди, виступи фольклорних колективів), так і сучасна культура (виставки, фестивалі, особливості життя населення: кухня, костюми).

Виділення культурно-пізнавального туризму як специфічного сектору в системі туризму проводиться за трьома ознаками:

1. Характер діяльності туриста, що полягає в придбанні нового досвіду і вражень для задоволення культурних потреб. Ця ознака обумовлює концептуальне розходження культурного туризму від інших видів туристичної діяльності.

2. Мотивація туристів які залученні до культурного туризму. Ця ознака характеризує вид попиту туристів в культурно-пізнавальному туризмі.

3. Характеристика пропозиції – особливих туристських ресурсів, які задіяні в процесі задоволення попиту в сфері культурно-пізнавального туризму.

Культурно-пізнавальний туризм – як особливий вид діяльності висуває певні вимоги до ресурсного забезпечення процесу обслуговування споживачів, адже для формування певного туристичного продукту необхідна більша різноманітність ресурсів у порівнянні з іншими видами діяльності. Розширення спектру туристичних послуг вимагає інтенсивного пошуку у створенні якісно нових та цікавих туристичних пропозицій.

Взаємовідносини між туристичними фірмами та установами культури є основою формування і просування туристичного продукту культурно-пізнавального туризму, наступним чином: установи культури є носіями, зберігачами та творцями культурної спадщини та культурних благ кожного окремо взятого регіону; туристські фірми є посередниками, що просувають культурний продукт окремим категоріям споживачів.

Туристичні фірми надають рекомендації, що дозволяють адаптувати діяльність установ культури до вимог ринку. Цей тандем дозволяє врахувати в майбутньому створюваному продукті культурного туризму дві важливі складові – економічну вигоду та культурний розвиток.

Культурна самовираження народу завжди викликає інтерес. Природна допитливість туриста по відношенню до різних куточків світу і населяють їх народів утворюють один з найбільш сильних спонукальних туристських мотивів.

Туризм – найкращий спосіб знайомства з іншою культурою. Гуманітарне значення туризму полягає у використанні його можливостей для розвитку особистості, її творчого потенціалу, розширення горизонту знань. Прагнення до знання завжди було невід’ємною рисою людини. Поєднання відпочинку з пізнанням життя, історії і культури іншого народу - одне із завдань, яку повною мірою здатний вирішувати туризм. Побачити світ своїми очима, почути,

відчутти – важливі частини відновної функції туризму, вони несуть в собі великий гуманітарний потенціал. Знайомство з культурою та звичаями іншої країни збагачує духовний світ людини.

Культура є фундаментальною основою процесу розвитку, збереження, зміцнення незалежності, суверенітету і самобутності народу. Ідентичність шляхів історичної еволюції культури і туризму визначила спільність нових методів підходу до їх подальшого розвитку. У більшості країн світу відбувається процес демократизації культури і туризму, які становлять невід'ємну частину життя суспільства. Самосвідомість і пізнання навколишнього світу, розвиток особистості та досягнення поставлених цілей немислимі без придбання знань в області культури.

На конференції в Мехіко (1981 р) було проголошено два визначення культури. Перше визначення - загального характеру, засноване на культурній антропології і включає все, що створила людина додатково до природи: суспільну думку, господарську діяльність, виробництві, споживання, літературу і мистецтво, спосіб життя і людську гідність.

Друге визначення – спеціалізованого характеру, побудоване на “культурі культури”, тобто на моральних, духовних, інтелектуальних і мистецьких аспектах життя людини.

Культурна спадщина кожного народу становлять не тільки твори художників, архітекторів, музикантів, письменників, праці вчених і т. д., але і нематеріальне надбання, що включає фольклор, народні промисли, фестивалі, релігійні ритуали і т. п.

Давно виділився і став самостійним такий вид туризму, як культурно-пізнавальний (див. рис. 1.1.1). Його основою є історико-культурний потенціал країни, що включає всю соціокультурне середовище з традиціями і звичаями, особливостями побутової та господарської діяльності. Мінімальний набір ресурсів для пізнавального туризму може дати будь-яка місцевість, але для його

масового розвитку потрібно певна концентрація об'єктів культурної спадщини, серед яких можна виділити:

- Пам'ятники археології;
- Культову і цивільну архітектуру;
- Пам'ятники ландшафтної архітектури;
- Малі і великі історичні міста;
- Сільські поселення;
- Музеї, театри, виставкові зали та ін .;
- Соціокультурну інфраструктуру;
- Об'єкти етнографії, народні промисли та ремесла, центри прикладного мистецтва;
- Технічні комплекси і споруди.

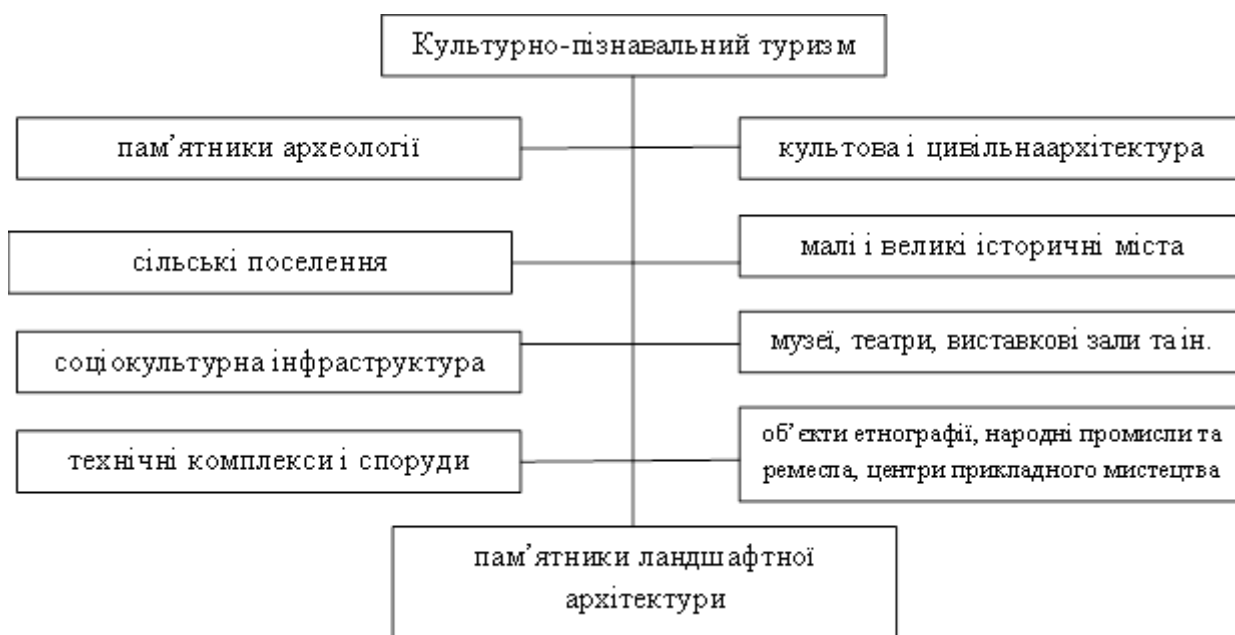

Рис. 1.1.1 Структура культурно-пізнавального туризму, складена автором

При відвідуванні іншої країни туристи сприймають в цілому культурні комплекси, складовою частиною яких є природа. Атрактивність культурних комплексів визначається їх художньої та історичною цінністю, модою і доступністю по відношенню до місць попиту.

Особливості культури різних регіонів світу все частіше спонукають людей проводити відпустку в подорожі. Об'єкти, відвідувані туристами, сприяють їх духовному збагаченню, розширенню кругозору. Культура є одним з основних елементів туристського інтересу.

Пізнавальний туризм охоплює всі аспекти подорожі, за допомогою якого людина дізнається про життя, культуру, звичаї іншого народу. Туризм, таким чином, є важливим засобом створення культурних зв'язків і міжнародного співробітництва. Розвиток культурних факторів всередині регіону є засобом розширення ресурсів для залучення туристичних потоків. У багатьох країнах туризм може бути включений в так звану політику культурних відносин.

Рівень культурного розвитку може бути використаний також для створення сприятливого іміджу конкретного регіону на туристичному ринку. Елементи і фактори культури можуть бути каналами розподілу інформації про туристських можливостях місцевості. Успіх розвитку туризму залежить не тільки від матеріально-технічної бази, що відповідає загальноприйнятим стандартам і вимогам, але і від унікальності національної культурної спадщини.

Об'єкти національної культурної спадщини повинні бути представлені розумно і творчо. Науково-технічний прогрес зробив свою справу: продукція однієї країни практично не відрізняється від аналогічної продукції іншої країни. У культурі однаковість неприпустимо. Регіон, який бажає стати популярним туристичним напрямком, повинен володіти унікальними культурними комплексами і пропонувати їх на туристичний ринок.

Оцінка культурних комплексів для туристичних цілей може проводитися двома основними методами:

- 1) ранжируванням культурних комплексів за їх місцем у світовій та вітчизняній культурі;
- 2) необхідним і достатнім часом для огляду визначних пам'яток, що дозволяє порівнювати різні території по перспективності історико-культурного

потенціалу для туризму.

Ці методи багато в чому суб'єктивні: культурні комплекси, які високо оцінені фахівцями, не завжди викликають адекватну реакцію у туристів. Необхідна і достатня час для огляду об'єктів до певної міри визначається їх доступністю і побудовою екскурсійних маршрутів. Нарешті, уявлення про цінності культурних комплексів залежить від рівня освіти, національних особливостей туристів. У більшості випадків інтерес до об'єктів культури визначається модою.

Важливою характеристикою культурного комплексу є стабільність його відповідності ціннісним критеріям, сформованим у населення. Цей фактор пов'язаний з довго тимчасовістю інтересу туристів до конкретного культурному об'єкту. Зберігається стабільність інтересу туристів до таких об'єктів світової культурної спадщини, як єгипетські піраміди, антична архітектура та ін. Разом з тим ряд об'єктів, наприклад ленінські місця, найбільш відвідувані в радянський період в росії, втратив свою привабливість зі зміною ідеологічних установок в суспільстві. Тому одним з основних завдань організаторів туризму є не тільки створення культурного комплексу для туризму, але і збереження його на досить тривалий історичний період першої.

Незважаючи на те що практично будь-яку інформацію можна отримати з друкованих періодичних видань, художньої літератури та інших джерел, не старіє стара істина: "Краще один раз побачити, ніж сто разів почути". Тому регіон, зацікавлений в залученні туристів, повинен розумно планувати і розвивати спеціальні програми і заходи, що сприяють підвищенню інтересу до його культури, поширювати інформацію про своє культурний потенціал в розрахунку на залучення потенційних туристів.

Один превалюючий мотиваційний результат і кілька вторинних, або очікуваних, результатів, рішення про вибір яких може бути прийнято при відповідному збігу обставин під час поїздки. Такі пізнавальні тури в бажану

країну, наприклад до Франції, де набір екскурсій і розваг часто віддається на вибір туристам: одні можуть відвідати Євро-Дісней, інші – Лувр і т. д.

Групу мотивацій при виборі цієї поїздки складуть наступні мотиви:

- Пізнавальний – відвідування країни, пам'ятки якої (Ейфелева вежа, Монмартр, Сена) відомі кожному з дитинства з літературних творів;
- Престижно-іміджевий – негативна відповідь на питання: “Як, ви не були у Франції?” може поставити співрозмовника в незручне становище;
- Культурно-розважальний – відвідання Лувру, інших музеїв, вистав Лідо і т. д.

Незважаючи на те що мотиви поїздки чітко обмежуються групою близьких пізнавальних цілей, можливі різні напрямки туру. На прийняття рішення про пізнавальній поїздки до Франції, Італії або іншу країну можуть вплинути різні обставини, однак два рази в одне і те ж місце з чітко вираженими пізнавальними цілями турист, як правило, не поїде.

З пізнавальною метою турист хоче:

- Побачити пам'ятки і явища природи, гарні краєвиди і пейзажі, національні парки та ін .;
- Познайомитися з досягненнями культури, науки і техніки (музеї, галереї, культові споруди, архітектурні ансамблі і т. п.);
- Відвідати екологічно чисті або, навпаки, дуже забруднені об'єкти;
- Побачити екзотичний тваринний і рослинний світ;
- Відвідати історичні місця і споруди;
- Зробити унікальні фотографії, зняти відеофільм.

Культурно-пізнавальний туризм виступає основою для наукових досліджень культури, а також способом залучення до культури. У розробку концепції культурно-пізнавального туризму значний внесок внесли дослідження професора М. Драгічевіч-Шешич, результатом яких стала класифікація культурно-пізнавального туризму (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Класифікація культурно-пізнавального туризму за М.Драгіч-Шешичем, за [21]

Група	Види
Історичні подорожі	мандрівки в історію подорожі-реконструкції історичних подій релігійні подорожі вивчення історичного періоду
Географічні подорожі	комплексні спеціалізовані
Художні подорожі	поїздки, що вживаються з метою вивчення якого-небудь напряму в мистецтві і т.д.

У зарубіжній літературі культурно-пізнавальний туризм має наступні інтерпретації:

1. Як ідеальна арена для дослідження природи культурного відтворення;
2. Споживання туристами мистецтва, художньої спадщини, фольклору та цілого ряду інших проявів культури.

Культурно-пізнавальний туризм має свої ресурси. Типи культурно-пізнавальних ресурсів (див. табл. 1.1.2):

- предметні,
- непередметні.

Таблиця 1.1.2

Класифікація культурно-пізнавальних рекреаційних ресурсів, складено за [21]

Типи культурно-пізнавальних рекреаційних ресурсів	Ресурси
Предметні	- різновиди пам'яток історії та культури (пам'ятники археології, історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва) - музеї, - музеї-заповідники, - музеї-садиби
Непредметні	- звичаї - традиції - обряди, - фольклор, - усна народна творчість

Непредметні культурно-пізнавальні рекреаційні ресурси реалізуються у формі рекреаційних послуг в діяльності музеїв та музеїв-заповідників.

Проміжне становище в класифікації культурно-пізнавальних рекреаційних послуг займають центри народних художніх промислів.

Культурно-пізнавальні ресурси служать передумовою для організації культурно-пізнавальних видів рекреаційних послуг, оптимізують рекреаційну діяльність в цілому, виконуючи досить серйозні виховні функції.

В табл. 1.1.3 показано, що культурно-історичні об'єкти поділяються на:

- матеріальні,
- духовні.

Таблиця 1.1.3

Класифікація культурно-історичних об'єктів, складено за [21, 22]

Матеріальні культурно-історичні об'єкти	- сукупність засобів виробництва; - інші матеріальні цінності суспільства на кожній історичній стадії його розвитку
Духовні культурно-історичні об'єкти	- сукупність досягнень суспільства в освіті; - сукупність досягнень суспільства в науці; - сукупність досягнень суспільства в мистецтві; - сукупність досягнень суспільства в літературі; - сукупність досягнень суспільства в організації державного і суспільного життя, в праці і побуті

Фактично не вся спадщина минулого відноситься до культурно-пізнавальних ресурсів.

До них прийнято зараховувати лише ті культурно-історичні об'єкти, які науковими методами досліджені і оцінені, мають суспільне значення і можуть бути використані при існуючих технічних і матеріальних можливостях для задоволення рекреаційних потреб деякої множини людей протягом певного часу.

Серед культурно-пізнавальних об'єктів провідна роль належить пам'яткам історії та культури, які відрізняються найбільшою привабливістю і

на цій основі служать головним засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації.

Таблиця 1.1.4

Види пам'яток історії та культури, складено за [21, 22]

Види пам'яток	Найменування
Пам'ятки історії	будівлі, споруди, пам'ятні місця і предмети пов'язані - з найважливішими історичними подіями в житті народу - з розвитком науки і техніки, культури і побуту народів - з життям видатних людей держави
Пам'ятки археології	- городища - кургани - залишки стародавніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, доріг - стародавні місця поховань - кам'яні статуї - наскальні зображення - старовинні предмети - ділянки історичного культурного шару стародавніх населених пунктів
Пам'ятки містобудування і архітектури	- архітектурні ансамблі і комплекси - історичні центри, квартали, площі, вулиці - залишки стародавньої планування і забудови міст та інших населених пунктів - споруди цивільної, промислової, військової, культової архітектури, народного зодчества - твори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного, садово-паркового мистецтва - приміські ландшафти
Пам'ятки мистецтва	До них відносяться твори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного та інших видів мистецтва.
Документальні пам'ятки	- акти органів державної влади і управління - письмові і графічні документи, - кіно-, фотодокументи та звукозаписи - стародавні та інші рукописи й архіви - записи фольклору і музики - рідкісні друковані видання

До культурно-історичних передумов рекреаційної галузі можна віднести й інші об'єкти, пов'язані з історією, культурою та сучасною діяльністю людей: оригінальні підприємства промисловості, сільського господарства, транспорту, театри, наукові та освітні установи, спортивні споруди, ботанічні сади,

зоопарки, етнографічні та фольклорні пам'ятки, кустарні промисли, народні звичаї, святкові обряди і т.д.

Таблиця 1.1.5 демонструє, що всі об'єкти, що використовуються в пізнавально-культурній рекреації, поділяються на дві групи:

- рухомі,
- нерухомі.

Таблиця 1.1.5.

Об'єкти пізнавально-культурної рекреації

Види	Об'єкти пізнавально-культурної рекреації
Рухомі	- пам'ятки мистецтва - археологічні знахідки - мінералогічні, ботанічні і зоологічні колекції - документальні пам'ятки - інші речі, предмети і документи, які можна переміщати
Нерухомі	- пам'ятники історії, - пам'ятники містобудування і архітектури, - пам'ятники археології - пам'ятники монументального мистецтва - інші споруди, в тому числі і ті пам'ятники мистецтва, які становлять невід'ємну частину архітектури

Споживання рухомих рекреаційних ресурсів пов'язане з відвідуванням музеїв, бібліотек та архівів, де вони зазвичай концентруються.

З позицій пізнавально-культурної рекреації важлива та обставина, що нерухомі об'єкти являють собою самостійні одиночні або групові утворення.

Для оцінки використання культурно-історичних об'єктів за основу беруть типологію за рекреаційною значущістю. За основу типології приймається інформаційна сутність культурно-історичних об'єктів: унікальність, типовість серед об'єктів даного виду, пізнавальне і виховне значення, аттрактивність.

Як видно з табл. 1.1.6, інформативність культурно-історичних об'єктів для рекреаційних цілей може бути виміряна кількістю необхідного і достатнього часу на їх огляд. Для визначення часу огляду об'єкта необхідна класифікація об'єкта за підставою, яка б відображала тривалість огляду.

Таблиця 1.1.6

Загальна класифікація культурно-історичних об'єктів, складено за [21, 22]

Ознаки	Види
Інформативність культурно-історичних об'єктів для рекреаційних цілей	- ступінь організації об'єкта для показу - місце положення екскурсантів по відношенню до об'єкта огляду
За ступенем організації	- спеціально організовані для показу - неорганізовані для показу
За місцем положення екскурсантів	- інтер'єрні - екстер'єрні

За ступенем організації об'єкти поділяються на спеціально організовані і неорганізовані для показу. Організовані об'єкти вимагають більше часу для огляду, так як вони є метою огляду і складають основу екскурсії.

Неорганізовані об'єкти служать супутнім екскурсії загальним планом, фоном, який охоплюється одним поглядом без детального розгляду.

За місцем положення екскурсантів об'єкти поділяються на інтер'єрні та екстер'єрні. Сумарний час огляду екстер'єрних об'єктів завжди більше часу огляду інтер'єрних об'єктів.

Сьогодні у професійному середовищі культурологів, істориків, соціологів, економістів, краєзнавців і туризмознавців активно обговорюються різні аспекти, пов'язані з виробленням принципів і стратегій трансляції та інтеграції об'єктів культурної спадщини у сучасний соціокультурний простір на національному та регіональному рівнях. Усіх їх об'єднує чітке розуміння важливості культурної спадщини не лише як надбання чи резерву цінностей, а як ресурсу з його величезним інвестиційним потенціалом і культурно-освітнім впливом на теперішнє покоління.

Таким чином, культурно-пізнавальний туризм виявляється у взаємозв'язку та взаємовпливові культури і туризму, що створює додаткові стимули для розвитку кожної з галузей і в результаті, забезпечують зростання загального позитивного ефекту.

1.2. Історико-культурна спадщина як ресурс для розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні

Поступово приходить розуміння, що пам'ятники археології чи особливості культурного ландшафту суттєво розширюють горизонти нашого пізнання (і не лише історичного), тим самим впливаючи на суспільну самосвідомість та культуру в цілому, натомість долучення українського соціуму до історико-культурної спадщини, особливо у нинішні непрості часи, підвищує його загальний культурний рівень.

На підставі аналізу викликів часу, зарубіжного та українського досвіду інтеграції культурної спадщини у сучасний соціокультурний простір, а також проблем, які при цьому виникають ключового значення набуває інтеграція культурної спадщини в сучасний соціально-економічний та культурний простір регіону. Така модель передбачає шість складових: 1) проблемна ситуація збереження культурної спадщини як виклик; 2) діагностика та аналіз сучасного стану культурної спадщини регіону; 3) оцінка використання історико-культурного потенціалу регіону; 4) застосування регіонального неотрадиціоналізму як креативного контексту пошуку інноваційних рішень стосовно інтеграції та актуалізації культурної спадщини; 5) механізми забезпечення інтеграції культурної спадщини в регіональний соціокультурний простір на сучасному етапі; 6) основні напрямки інноваційно-проектної діяльності на базі програмно-цільового планування інтеграції спадщини (формування культурно-туристичного простору регіону, розвиток креативних індустрій, віртуалізація ресурсів, взаємодія регіональних закладів культури під час вироблення унікальних форм трансляції та актуалізації культурної спадщини (культура участі), створення нових музейних продуктів).

Інтеграція історико-культурної спадщини Одещини у сучасний

соціокультурний простір України пов'язана з аналізом ролі культурної спадщини в умовах соціокультурних трансформацій українського суспільства, регіональних стратегій інтеграції культурної спадщини крізь призму зарубіжного досвіду та українських реалій, а також аналізом об'єктів культурної спадщини як ресурсу соціокультурного розвитку.

Нині найбільш опрацьованими є нормативно-правовий аспект міжнародного та українського законодавства стосовно поняття культурної спадщини і культурних цінностей, ролі міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, ІФЛА, МРА) у виробленні понятійного апарату та правових засад оцінки культурної спадщини, її збереження і популяризації; окремі аспекти її охорони в культурній діяльності та законодавстві; класифікація на історико-культурні та природні культурні цінності, рухомі та нерухомі об'єкти; підхід, відповідно до якого культурна спадщина представлена як сукупність духовних і матеріальних надбань людства та суспільства, його соціокультурний капітал й історичний досвід; питання, пов'язані з реформуванням культурної політики на державному і регіональному рівнях, підходи до осмислення спадщини як ресурсу соціально-економічного розвитку.

Серйозним викликом для історико-культурного розвитку країни є глобалізаційні процеси, які активно руйнують поле історичної пам'яті, дискредитують історичну спадщину та традиції, формуючи, як і тоталітарні режими, у людей байдужість до пам'яток і минулого своєї країни [1, с. 9]. Це вкотре підтверджує важливість культури та історичної спадщини народу у контексті трансформаційно-модернізаційних процесів, виховання шанобливого ставлення до національної культурної спадщини у процесі творчого освоєння людьми культурних цінностей, адже становлення кожної особистості відбувається у конкретному національно-культурному середовищі.

Конвенція 1954 р. про захист культурних цінностей на час збройного конфлікту, в якій під «культурними цінностями» розуміються, по-перше,

рухомі або нерухомі: архітектурні ансамблі, пам'ятники мистецтва, історії чи архітектури, археологічні місця розташування, рукописи, твори мистецтва, наукові колекції чи важливі колекції книг, архівні матеріали чи репродукції цінностей, релігійні предмети історичного, археологічного чи художнього значення; по-друге, будинки збереження чи експонування рухомих культурних цінностей (великі бібліотеки, музеї, сховища архівів, укриття на випадок збройного конфлікту); по-третє, «центри зосередження культурних цінностей» [18]. У статті 1 Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. «культурна спадщина» представлена пам'ятками (твори живопису, монументальної архітектури і скульптури, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери), ансамблями (групи ізольованих чи об'єднаних будівель, зв'язок яких з пейзажем має цінність з позиції історії, науки чи мистецтва) та визначними місцями (творіння людей або спільні витвори людини й природи, а ще зони і археологічні визначні місця з огляду на їхню історичну, естетичну, етнологічну чи антропологічну цінність) [19]. У 2003 р. ЮНЕСКО ухвалює Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини, в якій поняттям «нематеріальна культурна спадщина» позначені звичаї, знання та навички й пов'язані з ними артефакти, культурні простори, інструменти та предмети, що визнаються окремими групами, спільнотами і особами як частина їхньої культурної спадщини. Аналізуючи ці документи, Т. Каткова термін «культурні цінності» вважає загальнішим за поняття «культурна спадщина», адже він охоплює комплекс рухомих і нерухомих пам'яток, тоді як за Конвенцією 1972 р. поняття «культурна спадщина» позначає переважно нерухомі об'єкти [16, с. 150].

Згідно з частиною четвертою статті 54 Конституції України, культурна спадщина охороняється законом, а у частині 5 цієї ж статті зазначено, що держава опікується збереженням історичних пам'яток та інших культурно цінних об'єктів, вживаючи заходів для їх повернення в Україну, якщо ті

перебувають поза її межами. Натомість у Законі України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. культурна спадщина визначена як сукупність успадкованих людством об'єктів від попередніх поколінь, де під об'єктом культурної спадщини розуміється споруда (витвір), місце, комплекс (ансамбль) та пов'язані з ними рухомі предмети, водні об'єкти чи території, природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти, незалежно від їхнього стану, що дійшли до наших днів і зберегли свою автентичність, є цінними з етнологічної, археологічної, мистецької, історичної, естетичної, архітектурної, наукової та художньої точок зору [41]. Об'єкти культурної спадщини національного значення мають особливу історично-культурну цінність [38].

У оприлюдненій в 2018 р. на сайті Міністерства культури України «Концепції державної політики реформування сфери охорони нерухомої культурної спадщини» [20] передбачено два етапи реалізації справи (2018-2020 і 2020–2025) та багато важливих кроків: зокрема, розроблення і прийняття змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» та інших законів України; удосконалення нормативно-правової бази реформування галузі та затвердження регіональних програм у сфері охорони культурної спадщини; створення сприятливих умов для використання економічного, туристичного та культурно-просвітницького потенціалу об'єктів культурної спадщини; інвентаризацію та запровадження інформаційної системи обліку культурної спадщини; створення ефективної системи охорони культурної спадщини; розроблення та затвердження Державної програми охорони культурної спадщини на 2020–2025 роки; формування сприятливого інвестиційного клімату та ін.

Таким чином, положення статті 54 Конституції України зобов'язує державу сприймати культурну спадщину через призму культурних цінностей, а відтак забезпечувати її збереження як транслятора соціального значимого

досвіду та бази для сталого розвитку суспільства, що забезпечує життєдіяльність національної культури як такої. Саме тому Л. Теплюк і О. Худолей узагальнюють визначення культурної спадщини, трактуючи її як «сукупність культурних цінностей, які містять у собі духовну культуру людства, у тому числі мистецтво, науку, освіту та організацію культурної діяльності з усіма її творчими досягненнями (витворами), інститутами, організаціями» [52, с. 118].

Закони України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. [40] і «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р. [35] дають дефініцію поняттю «культурні цінності», тоді як у Законі України «Про культуру» цінності та спадщина пов'язані поняттям «вітчизняний національний культурний продукт», яким позначається сукупність об'єктів культурної спадщини і унікальних культурних цінностей, що становлять «національне культурне надбання» та мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України. Щодо «нематеріальної культурної спадщини», то під нею розуміється знання, навички, звичаї, форми вираження, які транслюються від покоління до покоління, відтворюються групами і спільнотами під впливом природи, історичного досвіду, оточення, що формує повагу до культурного розмаїття, творчості та почуття самотності [39].

Російсько-українська війна 2022 р. перетворила Україну на епіцентр нечуваних соціокультурних розломів сучасного глобального світу, і, разом з тим, згенерувала унікальну мобільність і консолідацію громадянського соціуму, що об'єднався навколо ідеї національного супротиву. Російське військове вторгнення окреслило нові виміри осмислення та конструювання складної мультикультурної та регіонально-просторової структури України, які, по-перше, пришвидшили успішне подолання радянського спадку, а, по-друге, актуалізували новітні локальні та регіональні студії, зорієнтовані на вивчення та популяризацію культурної палітри в окремих областях, що вимагає новітніх

прочитань і концептуалізацій у світлі воєнного досвіду 2022 р.

На фоні культурного розмаїття українського соціуму збереження традицій в багатьох регіонах, враховуючи Одещину, підтверджує особливе значення об'єктів культурної спадщини, що постають культурно-орієнтованими маркерами «національного почуття», незримо консолідуючи етнічну спільність у сучасному соціальному контексті. Адже в рамках цього контексту відбувається зміщення різних стилів і культурних просторів, створення нових аксіологічних конструкцій на базі артефактів різного функціонального призначення та рівнів складності, дослідники, по-перше, визначають сучасну культуру як культуру іконічно-семіотичних образів, котрі трансформуються [58], а, по-друге, намагаються вирішити проблему спадкоємності культурного досвіду шляхом актуалізації конкретних фрагментів спадщини та включення їх у трансформаційний контекст за допомогою інноваційних технологій. І тут присутня певна селективність відносно тих об'єктів культурної спадщини, які значимі для певних соціокультурних груп, що дозволяє підтримувати етнокультурне розмаїття регіону [14, с. 48–70].

Ідея пріоритетності культурної спадщини в рамках динаміки українського суспільства на сучасному етапі, закріплена згодом у «Концепції нової культурної політики України» [2], стимулювала дослідників на початку ХХІ ст. спробувати переглянути розуміння сутності цього феномену.

Інтерпретація спадщини через концепт культурного капіталу також міститься в документах Світового банку від 2009 р.: вона пов'язана з дефініцією навколишнього середовища як природного капіталу. Обидві форми капіталу успадковуються з минулого та можуть погіршуватися чи знецінюватися, якщо не підтримувати їх у належному стані з метою передачі майбутнім поколінням. Довгострокове управління культурним капіталом повинно бути інтегроване у сталий розвиток, і тому експерти банку розробили практичні інструменти для реалізації цієї нової парадигми [67].

Виділяють 4 етапи процесу становлення й розвитку системи державного управління охороною культурної спадщини в Україні (1830-1916, 1917-1921, 1922-1945, 1991 і до сьогодні), В. Холодок зазначає, що вагомий внесок у створення й розвиток пам'яткоохоронної системи внесли науковці та культурні діячі, наукові товариства, гуртки, музеї, громадські організації, і лише на етапі незалежності до цих процесів доєдналася держава й почалося створення системи органів, удосконалення законодавчої бази (прийнято закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про Загальнодержавну програму збереження та використання об'єктів культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації», «Про основи містобудування», «Про планування територій» тощо) і структури управління, активізація співпраці з міжнародними організаціями.

На рівні державного мислення та інстанцій слід збагнути, що у сучасному динамічному, складному та нестабільному світі культурно-цивілізаційні регіони здійснюють пошук власних шляхів соціокультурного розвитку, діалогу різних культур та систем цінностей. Глобальну світову кризу можна подолати лише за умови, що в основу соціокультурного розвитку суспільства буде покладено накопичений і переданий з покоління в покоління духовний потенціал її культури. Тільки так культурні цінності народу не втрачають і не можуть втратити свого значення. В українській культурологічній традиції й досі відсутні ґрунтовні розробки теоретичного характеру, присвячені аналізу поняття «культурна спадщина».

Як зазначає член Національної спілки архітекторів України О. Пламєницька: “Збереження культурної спадщини не повинно бути маргіналізоване. Воно повинно стати наукоємним і високотехнологічним. Час повернути спадщині належний престиж. Досвід сусідів по європейському дому і наших фахівців може дати прекрасні результати” [33].

Органи місцевого самоврядування, за підтримки експертів і науковців, мають звернути увагу на такі моменти:

- обов'язкове включення питань історико-культурної спадщини до загальної стратегії соціокультурного розвитку території як основного пріоритету регіональної культурної політики;
- розробку повноцінної історико-культурної карти регіону на основі міжгалузевих наукових досліджень [34];
- повноту і багатоаспектність законодавчої та нормативно-правової бази, що лежить в основі узгодження інтересів держави та різних суб'єктів-учасників господарської діяльності, громадських інститутів під час вирішення питань збереження і актуалізації об'єктів культурної спадщини [25];
- «превентивну» систему забезпечення багатоканального фінансування й підтримки державно-приватного партнерства, меценатства та спонсорства у цій галузі [15];
- мобільну та регулярну інформаційну підтримку інноваційних проєктів та програм, в яких задіяні ресурси культурної спадщини та культури в цілому.

Таким чином, врахування вказаних аспектів дозволить розкрити та залучити інтегративний потенціал культурної спадщини до формування регіональної ідентичності як складової української національно-культурної ідентичності, презентувати об'єкти спадщини не лише як національне надбання, але й завдяки їхньому включенню до сучасного соціокультурного простору – також як шлях до «динамічної рівноваги» традицій та інновацій. Це багато в чому детермінує нинішній та майбутній вигляд регіональних територій, дозволяючи прогнозувати перспективи туристичного розвитку.

Збереження та інтеграція культурної спадщини є складовою національного та регіонального соціально-економічного розвитку, а тому багато територій нині активно розвивають свої матеріальні та нематеріальні культурні цінності як засоби підвищення конкурентоспроможності та

привабливості в туристичному ключі, створення місцевої самобутності на противагу глобалізації. Сталий розвиток на місцевому рівні та у сфері культурної спадщини ґрунтується на довгостроковому балансі чотирьох вимірів культурної спадщини регіону: екологічного, економічного, соціального та власне культурного.

Підтвердженням ефективності регіональної моделі інтеграції культурної спадщини в сучасний простір є переможці премії European Heritage Awards / Europa Nostra Awards 2022 р., що фінансується програмою ЄС «Креативна Європа». Серед них:

- Aachen Battery, AtlantikwallRaversyde, West-Flanders (Бельгія);
- Villa E-1027, Roquebrune-Cap-Martin (Франція);
- Monument of Episkopi, Sikinos (Греція);
- Atlungstad Distillery, Ottestad (Норвегія);
- Convent of the Capuchos, Sintra (Португалія);
- Illa del Rei, Menorca (Іспанія);
- House of Religious Freedom, Cluj-Napoca (Румунія);
- St. Andrew's Church, Kyiv (Україна);
- Sewn Signs (Румунія);
- Symphony (Іспанія);
- Return to the Sámi Homeland (Фінляндія);
- “Lumbardhi Public Again” Project, Prizren (Косово);
- Costa Carras †, Athens (Греція);
- Kenan Yavuz Ethnography Museum, Bayburt (Туреччина) та ін.

Модернізаційні процеси, пов'язані з економічним потенціалом регіону, стимулюють впровадження інноваційних підходів до використання історико-культурної спадщини за такими напрямками, як розвиток творчих індустрій, формування культурно-туристичного простору регіону, створення нових музейних продуктів та віртуалізація ресурсів історико-культурної спадщини.

І таких прикладів ролі та інтеграції культурної спадщини в соціально-економічному розвитку регіонів і громад чимало. Наведемо кілька показових в Україні: туристично-рекреаційний кластер «Невицький замок» у Закарпатській області; культурно-туристичний маршрут «Золота підкова» на Львівщині; віртуальні проєкти «Трахтемирів-Digital», «Кишенькова країна», «Замки 360: Закарпаття», проєкт з тривимірної конструкції Середнянського замку, «Pinzel.AR», «Цифрові музейні колекції Київської фортеці», «Автентична Україна: нематеріальна культурна спадщина», віртуальні розробки Pixelated Realities та AERO 3D; цікаві проєкти культурних просторів в Одесі, Рівному, Дубні, Острозі та Гощі.

Модель інтеграції історико-культурної спадщини в сучасний соціально-економічний та культурний контекст регіонального розвитку представлена на рис. 1.2.1.

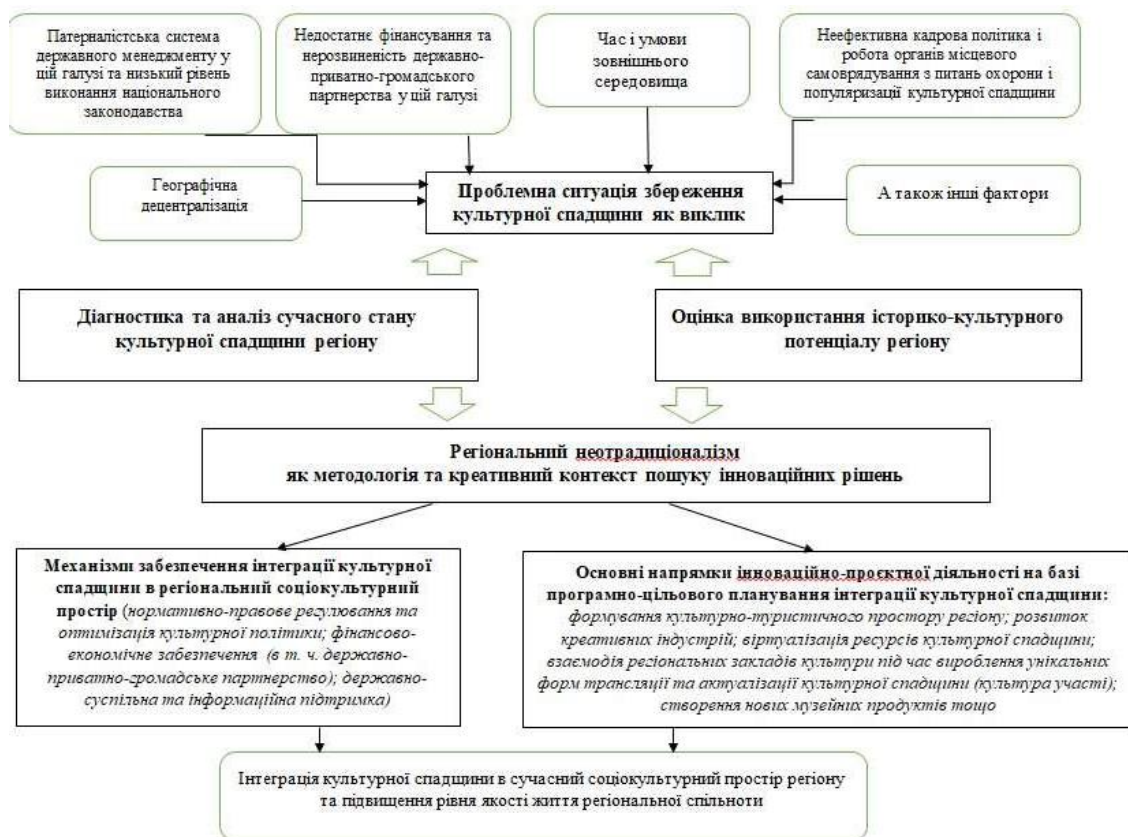

Рис. 1.2.1 Регіональна модель інтеграції історико-культурної спадщини в сучасний соціально-економічний та культурний контекст, за []

Регіональна модель, в основі якої механізми фінансово-економічного забезпечення, нормативно-правового регулювання, державно-суспільної та інформаційної підтримки, ґрунтується на довгостроковому балансі чотирьох вимірів культурної спадщини (екологічному, економічному, соціальному та власне історико-культурному), передбачає наукове обґрунтування і оновлення механізмів управління й системи комунікації між владою та суспільством в питаннях формування регіональної культурної та туристичної політики. Вона реалізується на базі традиційних й інноваційних практик, технологій збереження історико-культурного та природнього розмаїття регіону, маючи на меті створити сприятливе середовище для самоорганізації культурного життя.

Ризики втратити значну частину культурної спадщини збільшуються в силу російського повномасштабного вторгнення та цілеспрямованого антропогенного впливу, зокрема, і на природно-екологічне середовище.

На території Одеської області управлінням розвитку туризму займається Департамент інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, міжнародного співробітництва і туризму. Його основними функціями є [12]:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності та особливостей реалізації на території області режиму іноземного інвестування;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- забезпечення реалізації на території області державної політики та законодавства України у сферах міжнародного, міжрегіонального та транскордонного співробітництва, співробітництва з міжнародними організаціями, дипломатичними установами;
- міжнародна технічна допомога;
- протокольне забезпечення заходів Департаменту та обласної державної адміністрації;

- європейська та євроатлантична інтеграція;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері туризму та курортів на відповідній території;
- підготовка пропозицій до проєктів регіональних програм розвитку туризму та курортів, вжиття заходів щодо виконання цих програм;
- сприяння туристичній діяльності в регіоні та утворення сучасної туристичної інфраструктури;
- розробка та впровадження заходів для захисту місцевих туристичних ресурсів;
- сприяння розвитку дитячого та молодіжного туризму.

Органи місцевого самоврядування, за підтримки експертів і науковців, мають звернути особливу увагу на: розробку повноцінної історико-культурної карти регіону на основі міжгалузевих наукових досліджень; обов'язкове включення питань історико-культурної спадщини до загальної стратегії соціокультурного розвитку території як основного пріоритету регіональної культурної політики; «превентивну» систему забезпечення багатоканального фінансування та підтримки державно-приватного партнерства, меценатства та спонсорства у цій галузі; забезпечення повноти та різноаспектності нормативно-правової та законодавчої бази, що лежить в основі узгодження інтересів держави та різних суб'єктів-учасників господарської діяльності, громадських інститутів під час вирішення питань збереження і актуалізації об'єктів культурної спадщини; забезпечення мобільної та регулярної інформаційної підтримки інноваційних проєктів та програм, в яких задіяні ресурси культурної спадщини та культури в цілому.

Наступним кроком передбачено дослідження світового досвіду та українських реалій розвитку культурно-пізнавального туризму.

1.3. Світовий досвід та українські реалії розвитку культурно-пізнавального туризму

Впродовж перших десятиліть ХХІ століття, беручи до уваги виклики глобалізації та темпи розвитку передових технологій, доволі чітко простежується тенденція, пов'язана з істотним переглядом міжнародними організаціями (насамперед ЮНЕСКО) та найбільш розвиненими країнами світу визначення поняття «культурна та історична спадщина», виробленням нових підходів до її охорони й включенням в сучасний соціокультурний простір окремих міст, регіонів і держави в цілому. Якщо раніше йшлося про охорону та нагляд за окремими видатними матеріальними пам'ятками, то сьогодні це – природні та міські ландшафти, історично сформовані шляхи, а також історичні забудови, котрі відображають спосіб життя, що активізує участь суспільства у цих процесах й актуалізує проблему збереження історико-культурної спадщини та її інтеграції у соціальне та економічне життя міста («віталізації»).

Усвідомлення дедалі більшою кількістю країн, переважно європейських, того, що спадщина несе в собі культурні та цивілізаційні коди нації, на чому ґрунтується її ідентичність та історична самосвідомість, що об'єкти культурної спадщини є прибутковим з економічної точки зору активом, а також розуміння значення «культурної ренти» (туристичні потоки, підвищення привабливості ринків нерухомості та погляд на історичну спадщину як основну конкурентну перевагу у глобальному світі) – все це зумовлює вироблення нової візії регенерації та інтеграції історико-культурної спадщини, яка розглядається як сила розвитку міст і регіонів на сучасному етапі (heritage-led regeneration) [62].

При цьому не потрібно забувати про важливість для згаданих процесів практики місцевого самоврядування, без якої неможлива ефективна регіональна модель інтеграції культурної спадщини території в новітній соціокультурний

простір, особливо якщо врахувати факт, що в західній Європі фокус уваги все більше зміщується в бік регіонів і міст як ключових суб'єктів з культурним значенням [44]. Активізація реформаторського руху у 1980-х та 1990-х рр., прямо пов'язаного з укрупненням муніципалітетів через злиття й регіоналізацію території, в багатьох європейських країнах призвела до інноваційного розвитку регіонів, їхньої креативної трансформації, що допомогло пристосуватися життєдіяльності місцевих й регіональних органів влади до бюджетних та функціональних обмежень з боку центральних органів, виробити власні моделі управління культурними ресурсами на регіональному рівні.

Аналізуючи сучасні тенденції в європейській культурі, потрібно відмітити, що більшість європейських держав, маючи великий досвід цивілізаційної взаємодії, продовжують вести активну діяльність щодо охорони, збереження та «віталізації» спадщини своїх територій: проводяться фестивалі, виставки, конференції, завдяки яким відбуваються культурне збагачення самих націй, трансляція культурних цінностей, пошук і вироблення підходів до удосконалення регіональної культурної політики тощо. Ключовими залишаються, з одного боку, глокалізація, як прагнення кожної культури реалізувати свою «особливість» у полікультурному світі, посилення ролі локальних спільнот та збереження самобутності культур багатонаціональної Європи, з іншого ж – інтеграція та її переформатування у світлі нових викликів, що допомагає активніше втілювати в життя принципи політики інтегрованого регіонального та міського розвитку.

Згідно з даними опитування Євробарометра за 2017 р. [65], понад дві третини респондентів у кожній із держав ЄС вважають історико-культурну спадщину важливим ресурсом для них особисто. Це понад 95% учасників досліджень на Кіпрі та в Греції, 88% у Великій Британії, 76% у Словенії, Угорщині та Хорватії, 68% в Австрії, 73% у Словаччині. Ще від 77%

респондентів у Греції та на Кіпрі, 52 % у Німеччині та Фінляндії, 41 % у Польщі та до 35 % в Угорщині вважають культурну спадщину важливою і потрібною для їх рідної країни. При цьому переважна більшість переконана, що різноманітність, притаманна європейській культурі, виділяє її серед інших культур і надає їй особливої цінності.

У цьому ключі варто згадати такі програмні документи, як Лейпцизька хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку» (2007) та Римська хартія «Право на повну та вільну участь у культурному житті є важливим для наших міст і громад» (2020). У них чітко артикульовані, по-перше, поняття культури не лише в форматі вираження цінностей, але як рекреаційного ресурсу, що об'єднує різні відмінності у спільному просторі, як творчої майстерні, за допомогою якої громадяни можуть знайти шляхи вирішення спільних проблем, по-друге, образ міста як інклюзивного та демократичного «простору для експериментів і творчості» і, по-третє, намір впроваджувати політику інтегрованого розвитку для підвищення конкурентоспроможності європейських міст. Місто і регіон, які розвиваються у напрямку культурної демократії, мають:

- а) виявляти культурне коріння, щоб жителі визнавали свою спадщину, самобутність, а також розуміли особливість інших культур;
- б) створювати форми культурного самовираження, збагачуючи міське життя;
- в) поширювати культурну спадщину і творчість;
- г) насолоджуватися культурним ресурсом й простором міст, сповнюючись новими силами;
- г) захищати загальні культурні ресурси міста для майбутніх поколінь.

Їх доповнює «Берлінський заклик до дій», презентований 22 червня 2018 р. на Європейському саміті з культурної спадщини European Cultural Heritage Summit. У його тексті поглиблюється розуміння культурної спадщини (втілення європейської «єдності в різноманітності»; простір, що охоплює багато пластів

нашої ідентичності та підживлює відчуття приналежності до місцевої громади й почуття спільності та солідарності в Європі; зв'язок поколінь як основа спільної історії та збагачувального діалогу між європейськими громадами та з іншими культурами світу; міст між минулим та майбутнім; джерело постійного навчання і натхнення на творчість й інновації; ключовий чинник сталого розвитку і посилення соціальної єдності, привнесення гармонії та краси до життєвого середовища, а також покращення благополуччя й якості життя) та пропонуються ефективні дії щодо її охорони та реновації (створення європейського плану культурної спадщини; визнання спадщини як пріоритету європейської стратегії та фінансування; зведення місцевих, національних і європейських мостів; зберігання і передача незамінного; інвестування до якісної, орієнтованої на культурну спадщину регенерації; сприяння кращому пізнанню та глибшому розумінню; використання рушійної сили).

В рамках Європейської стратегії культурної спадщини для XXI ст. спадщина визначається як непоновлюване загальне благо, засіб ідентифікації особистості та ведення перемовин, потужний фактор соціального та економічного розвитку, що генерує пов'язану з ним політику, а також виступає в якості безцінного ресурсу у сфері зайнятості, освіти, туризмі та в контексті сталого розвитку в цілому.

У випадку з реконструкцією історичного побуту різних районів європейських міст усвідомлення їх цінності призводить до появи нових муніципальних утворень – креативних кластерів як спільноти творчо орієнтованих підприємців, які взаємодіють на замкнутій території, об'єднання продуцентів товарів і послуг в креативних індустріях.

Поява таких утворень передбачає постійну співтворчість їхніх мешканців, спрямовану здебільшого на залучення туристів (креативний туризм). Серед відомих міст з розвиненим креативними кластерами згадаймо Берлін, Салфорд у Манчестері, Ньюкасл, Шефїлд, Мілан (ярмарки, три університети дизайну),

Гельсінкі (Arabiaaeranta), Копенгаген (район Орестад, нова бібліотека), моногалузовий туристичний кластер Майорки (Іспанія), чи горизонтальні інтеграції – центр креативних індустрій «D10» у м. Лієпая (Латвія) 2014 р. та «Шахта креативності» у м. Забже (Польща) того ж року, чи створений у 2017 р. кластер креативних індустрій в Люксембурзі (відкриті студії, ярмарки мистецтв, фестивалі, івенти) та багато інших.

В Україні, попри відсутність повноцінної інфраструктури креативних індустрій, подібна практика набирає обертів. Як зазначає О. Гуменна, йде робота над реалізацією арт-кластеру «Фабрика повидла» (Jam Factory Art Center) у Львові, над концепцією «ревіталізації» заводу «Промприлад» в Івано-Франківську і перетворенням його на хаб творчості, розвивається мережа ІТ-коворкінгів під брендом iHUB (бізнес-інкубатор) (наразі вони є в Києві, Львові, Вінниці, Чернігові та Івано-Франківську) [34] та ін. Або ж можна згадати посталий 2019 р. кластер креативних індустрій в Херсонській області, що об'єднав ІТ, туризм, моду, нову освіту, організацію заходів, дизайн / рекламу, кіно-візуальні та перформативні мистецтва, видавництво, архітектуру / урбанізм.

Також відмітимо практику національних трастів, пов'язану з міжнародним рухом громадських недержавних асоціацій за збереження історико-культурної спадщини, започаткованим у 1895 р. у Великій Британії в зв'язку з неконтрольованим бурхливим розвитком капіталізму та індустріалізації.

Мова не лише про Національний траст з охорони історичних пам'ятників, пам'яток та мальовничих місць Великої Британії як благодійну організацію, що повністю не залежить від держави та у своєму розпорядженні має 300 історичних будівель і садів, 49 промислових пам'яток, а також у довірчому управлінні – масиви, пляжі, острови, місця археологічних розкопок, а й про аналогічні фонди в Бельгії, Ірландії, Італії, Німеччині, Словаччині, Греції.

Поява подібних організацій лише оптимізує наявні на сьогодні механізми збереження спадщини, котрі сприяють кращому розумінню власної історії та усвідомленню національної ідентичності, що є невід'ємною умовою економічного добробуту та успішного розвитку окремого регіону чи країни в цілому.

У ХХІ ст. формується нова, інноваційна складова інтеграції історико-культурної спадщини, пов'язана з Інтернетом і розвитком новітніх технологій, їх впливом на вибір місця відпочинку (у Європі цей показник становить 72% серед щоденних користувачів у порівнянні з 64 % нечастих користувачів та 53% респондентів, які ніколи не користуються Інтернетом). А тому, на думку сучасних дослідників, основне завдання з боку пропозиції полягає у глибокому перегляді моделі споживання продуктів культурної спадщини відповідно до потреб часу.

У сучасному глобальному та віртуально-мережевому світі потрібен інший підхід до генерації інновацій, враховуючи молодіжну аудиторію, розглядаючи інтерактивні компоненти як основні фактори пожвавлення та диверсифікації споживання історико-культурної спадщини. Це стратегічний підхід до зміни бізнес-моделі споживання об'єктів європейської культурної спадщини, де на перший план виходить максимально точне визначення основних тенденцій попиту, що обіцяє вигоди суспільству, окремим громадянам і традиційним / новим структурам.

Інноваційні практики підприємництва культурної спадщини, враховуючи індивідуалізацію її споживання, передбачають: розвиток нових навичок, пов'язаних з промоцією історико-культурної спадщини; еволюцію презентації спадщини з акцентом або на менш відомих об'єктах, залучаючи в обіг місцевий та регіональний вимір, або розкриваючи нові грані добре відомого; розширення ІТ-детермінованого туризму та ділових пропозицій, заснованих на онлайн-подіях, онлайн-групах участі тощо; посилення соціальної інтеграції через

комунікацію у сфері збереження та інтеграції культурної спадщини; розширення аудиторії та формування нових підходів до сприйняття культурної спадщини завдяки розвитку нішевого туризму, структурованого за віковими групами, освітнім рівнем, професійними профілями тощо.

Звертаючись до специфіки і значення для нас законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини у Франції, варто наголосити на низці важливих аспектів: паралельно з виробленням пам'яткоохоронного законодавства та формуванням перших реєстрів об'єктів, введення посади інспектора культурної спадщини; розвиток французького законодавства у сфері охорони культурної спадщини впродовж тривалого часу саме як спеціального галузевого; практика прийняття парламентом програмних законів на п'ятирічний термін; ефективне функціонування мережі регіональних управлінь й департаментських служб у справах культури; ухвалення Кодексу культурної спадщини від 20 лютого 2004 р.; досвід роботи Центру національних пам'яток (Centre des Monuments Nationaux) при Міністерстві культури та комунікацій та Фонду культурної спадщини (Heritage Foundation); практика передачі управління об'єктами культурної спадщини профільним компаніям; поширення меценатської діяльності відповідно до Закону «Про меценатство, асоціації та фонди» від 1 серпня 2003 р. та створення для неї відповідного правового підґрунтя; досвід правового регулювання відновлення пам'яток культурної спадщини за участю волонтерів та передачі їх у приватну власність.

В цілому відповідальність за історико-культурну спадщину у Франції з 1983 р. передана у відання комун. Відповідно до принципів децентралізації, у кожному регіоні та департаменті діють місцеві представництва Міністерства культури і комунікації, які реалізують під керівництвом префектів культурну політику на двох рівнях – регіональному та департаментському. На першому діють Регіональні дирекції культурних справ (Direction Régionale des Affaires Culturelles), в рамках яких директор служби чи його заступник приймають

рішення і контролюються усі роботи з об'єктами культурної спадщини, керуючись вищим ступенем захисту. Що ж стосується пам'ятників на більш низькому ступені захисту, то по них рішення ухвалює Територіальна служба архітектури та спадщини. Після останніх реорганізацій у Франції діє 101 департамент, який опікується питаннями охорони та актуалізації спадку.

На прикладі Франції зрозуміло, що важливим є питання фінансової автономії, де приблизно половина бюджету сфери культури покривається місцевою владою. Це дає змогу місцевій владі, як і в Німеччині, організовувати культурні фестивалі, залучаючи осіб з різних сфер й надаючи їм на час проведення фестивалів безкоштовне житло з іншими необхідними вигодами. Подібна стратегія залучення креативного класу дозволяє використати потенціал об'єктів культурної спадщини для створення креативних кластерів і розвитку креативних індустрій, залучення інвестицій.

Як приклад можна навести нідерландську і данську ініціативу «Artists in residence», в рамках якої художникам надається можливість від трьох місяців до півроку безкоштовно жити в тій місцевості, де вони мають працювати.

Загалом у Данії досить цікавим є «Регіональний культурний експеримент», що передбачає передачу всіх урядових грантів місцевим органам влади, хоча частина з них на початку 2000-х рр. була переведена у відання уряду, особливо що стосується галузі культурної спадщини, яка потребувала централізованого фінансування. Але при цьому залишається досить гнучкий механізм фінансування: наприклад, коли у Амстердамі на культурну сферу кошти розподіляються між кількома незалежними організаціями, або коли йдеться про диференціацію дотацій та субсидій рівномірно між підгалузями культури та різними організаціями.

Італійська політика зі збереження культурних цінностей представлена міжнародними договорами, конституційними положеннями, законодавчими декретами, законами, регіональними актами тощо, сфери дії яких

розповсюджується на більш ніж 500 тис. охоронюваних державою пам'яток, на що відводиться 0,5 % ВВП країни. Поряд з наявністю, як і у Франції, кодифікованого акту (Кодекс культурної спадщини і ландшафту, затверджений 22 січня 2004 р.), однією з особливостей правового режиму охорони культурних цінностей в Італії є те, що спадщина належить громаді.

Як і в багатьох країнах, в Італії охорона культурної спадщини гарантується Конституцією, де народ, включаючи всі регіональні та місцеві громади, виступає суб'єктом права на охорону культурної спадщини, яка є частиною ідентичності нації. Цікавою є практика делегування повноважень при залишенні контрольних функцій уряду, де особлива роль відводиться муніципальним департаментам культури, які отримують можливість на власний розсуд вирішувати та регулювати організаційні й фінансові питання, пов'язані з охороною культурної спадщини. Також однією з особливостей італійської законодавчої традиції, закріпленою у вищезгаданому Кодексі, є чітке розділення між «культурними цінностями» та «ландшафтними активами».

Підтвердженням того, настільки важливо для Італії зберегти культурні пам'ятки, є існування інституції з відповідною назвою – Міністерства культурної спадщини, культурної діяльності та туризму, а також роботи у його структурі Центрального Інституту каталогізації та документації, робота якого постійно модернізується.

Окремо слід відмітити ще два аспекти, на які важливо звернути увагу в контексті удосконалення українського законодавства: досвід залучення приватних інвестицій у фінансування діяльності зі збереження пам'яток культури (для цього була ухвалена відповідна нормативна база) та задіяння громадських організацій, на кшталт «Нашої Італії» – Національної асоціації охорони історичної, мистецької та природної спадщини нації, ознайомлення з засадами діяльності якої є корисним і важливим для удосконалення й оптимізації роботи Українського товариства охорони пам'яток історії та

культури та ін. Якщо у Великій Британії близько третини всіх проєктів з регенерації об'єктів культурної спадщини, особливо історичних районів міст, здійснюється на основі фінансової та експертно-консультаційної підтримки національного трасту English Heritage, що фінансується здебільшого за рахунок внесків приватних осіб, то в Італії щорічно на реставрацію та утримання пам'ятників залучають близько 1,5 млрд. євро коштів некомерційних фондів та організацій приватних жертводавців.

Польща, яка паралельно з Україною на початку 1990-х рр. почала активно впроваджувати міжнародні стандарти в національне законодавство, цікава для нас у цьому плані досвідом термінологічної диференціації (розмежування понять охорони й опіки пам'яток) та подальшими імплементаціями у зв'язку з цим. Це і створення посади генерального консерватора пам'яток Республіки Польща (державний секретар або заступник міністра культури і національної спадщини), і особливості формування та функціонування Списку скарбів спадщини Республіки Польща, і ведення профільним міністром Національного реєстру втрачених культурних цінностей.

Як бачимо, звернення до досвіду європейських країн континентального права є важливим в частині подальшого удосконалення та виправлення прогалин в національному законодавстві у сфері збереження культурної спадщини (практики кодифікації та ухвалення загальнодержавних захисних програм, оптимізація комплексу заходів й інструментів, спрямованих на охорону та збереження пам'яток національного й місцевого значення), без чого неможлива їх інтеграція та ревітальне проєктування в сучасному соціокультурному полі України.

Актуальним для України є досвід країн Європи в переході від географічної децентралізації до адміністративної, тобто в створенні автономних структур з метою формування культури на місцях. Це значно розширює для місцевих органів влади та неурядових організацій права прийняття рішень і

відповідальності. Згадаймо у цьому сенсі низку зарубіжних неурядових організацій: Національне агентство досліджень (Франція); Національний фонд з охорони культурної спадщини та місцеві громадські неприбуткові організації (США); Національні музеї та Інститут консервації (Великобританія); організація ICRI (Ірландія) та ін.

Аналіз сучасної української нормативно-законодавчої бази у сфері охорони культурної спадщини [35, 40, 41, 42], враховуючи рішення та заходи, пов'язані з ратифікацією з боку нашої країни міжнародних документів, дає підстави дослідникам вести мову про низький рівень виконання національного законодавства, що позначається на збереженні та інтеграції культурної спадщини, недосконалість і неузгодженість нормативно-правової бази, які особливо помітні на прикладі неефективної взаємодії силових відомств із органами охорони культурної спадщини та землевпорядними організаціями, а також про нагальність реформування системи державного менеджменту цієї галузі, створення спеціальних уповноважених органів у виконавчій владі та на місцях.

Органи місцевого самоврядування, які опікуються охороною культурної спадщини, повинні займатися організацією науково-методичної, експозиційно-виставкової та видавничої діяльності в цій сфері, створити умови для розвитку культури та популяризації справи охорони культурної спадщини на відповідній території, сприяти відродженню осередків, національно-культурних традицій населення, традиційної народної творчості, художніх промислів та ремесел, брати участь в організації підготовки, перепідготовки та підвищенні кваліфікації працівників у сфері охорони історико-культурної спадщини, займатися дослідженнями. З цією метою вони укладають охоронні угоди та призначають відповідні охоронні заходи, подають пропозиції органам вищої інстанції про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру, розробляють відповідні охоронні програми.

Українське товариство охорони пам'яток історії та культури є добровільною громадською організацією, яка допомагає державі у реалізації заходів з охорони пам'яток історії та культури, залучає широкі верстви населення до активної участі у цьому, здійснює пропаганду пам'яток і законодавства у цій сфері.

Дослідивши питання участі окремих громадських організацій у відновленні пам'яток храмової архітектури та проблеми використання споруд релігійними конфесіями, можна сказати, що об'єкти спадщини часто стають предметом обговорень і полеміки на засіданнях місцевих органів.

Певним кроком вперед у вирішення вищезазначених проблем слід вважати презентацію Міністерством культури України проєкту «Концепції державної політики реформування сфери охорони нерухомої культурної спадщини» на початку 2018 р. У ньому, поряд з впровадженням інформаційного ресурсу об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей і створенням ефективної системи їх захисту, наголошується на актуалізації і використанні культурно-просвітницького, економічного, туристичного й інших потенціалів цих об'єктів на базі комплексної, скоординованої й послідовної співпраці органів державної та місцевої влади, а також громадських інститутів.

Також варто звернути увагу на положення про міжнародну та міжкультурну співпрацю у даній сфері, дерегуляцію, удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення реалізації державної політики реформування сфери охорони культурної спадщини, використання її об'єктів як ресурсу якості життя та сталого розвитку у мінливому суспільстві, розроблення та затвердження регіональних програм у сфері охорони культурної спадщини, активізацію участі громадських інституцій, а також розробку і прийняття змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» та інших законів України [41].

Як бачимо, тема західного досвіду «віталізації» та інтеграції культурно-історичної спадщини в сучасний соціокультурний простір міст, регіонів чи країни є малодослідженою і актуальною з огляду на можливі варіанти його адаптації до українських реалій. На підставі опитувань і низки програмних документів зрозуміло, що для багатьох європейців культурна спадщина залишається важливою цінністю та ресурсом розвитку.

Саме тому чинна в багатьох країнах Європи континентальна модель охорони та інтеграції об'єктів культурної спадщини, враховуючи особливості моделі самоврядування, є більш ефективною й краще відповідає сучасному соціально-економічному контексту. Свідченням цьому є комплексне застосування низки методів (девелопмент об'єктів спадщини; приватизація пам'ятників, розвиток культурного туризму та створення на базі об'єктів спадщини туристичних продуктів та брендів; продаж «атмосфери» культурної та історичної спадщини), поширена практика національних трастів і фондів, субсидування з різних джерел (бюджетних і недержавних), інтеграція об'єктів спадщини в економічний обіг та їх капіталізація, їх інвентаризація і капіталізація поза політичним контекстом, креативні кластери, проєкти державно-приватного партнерства між меріями окремих міст і інвестиційними групами, перегляд моделі споживання об'єктів культурної спадщини та формування нових навичок у контексті різноманітних практик управління цією спадщиною тощо. Незважаючи на це, важливо розуміти, що ситуацію з охороною та інтеграцією культурної спадщини у кожній європейській країні варто вивчати окремо і деталізовано, з елементами порівняльного аналізу.

Стосовно українських реалій слід відмітити, що вище окреслені проблеми: низький рівень виконання національного законодавства, що позначається на збереженні та інтеграції культурної спадщини; недосконалість і неузгодженість нормативно-правової бази; нагальність реформування системи державного менеджменту цієї галузі, перехід від географічної до

адміністративної децентралізації; відсутність умов для запровадження корпоративної та приватної культури благодійництва та меценатства; неупорядкованість та незавершеність системи обліку об'єктів культурної спадщини; неефективна робота органів місцевого самоврядування щодо запровадження інноваційних проєктів з питань охорони і популяризації культурної спадщини; нерозвиненість державно-приватного партнерства у цій сфері; необхідність впровадження нової кадрової політики; потреба у активізації економічної діяльності, залученні інвестицій та задіянні нових форм фінансування регіональної культурної сфери, зокрема проєктного менеджменту; утворення єдиного культурно управлінського простору громад та ін., – свідчать, з одного боку, про низький модернізаційний потенціал українського суспільства, а з іншого, підкреслюють в цілому інертний характер змін у напрямку вироблення ефективних практик інтеграції культурно-історичної спадщини в сучасний соціокультурний простір міст і областей, незважаючи на окремі досить успішні урбаністичні і регіональні проєкти, пов'язані з креативними індустріями.

У наступному розділі буде проаналізовані стан та перспективи післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Одеському регіоні.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Обласний центр як приклад локалізації об'єктів культурно-пізнавального туризму регіону

Місто Одеса має значну кількість архітектурних пам'яток, пам'ятників видатним діячам культури та мистецтва. Із 13 державних музеїв області 7 знаходяться в Одесі. Серед них – Одеський археологічний музей, найбільший в Україні з унікальними античними колекціями з міст Ольвії, Пантикапеї, Тіри, Херсонеса та о. Березань; Одеський художній музей з експозицією українського народного мистецтва та сучасних українських художніх шкіл; Одеський музей західного і східного мистецтва, де зберігаються картини Караваджо, Д.-А. Каналетто, П. Брейгеля, Ф. Гальса.

Традиційні ремесла, обряди та діалекти різних етносів, що населяють терени області, є ресурсами для розвитку етнографічного туризму. На розвиток регіону помітно вплинули культури багатьох народів. Тут мешкають різні етнічні групи: молдаване, росіяни, українці, албанці та болгари. Кожен народ має свої традиції, культуру, тому цей регіон неодмінно привертає увагу туристів. Представники різних етнічних груп живуть окремо у великих селищах, кожне з яких має свою культуру як в архітектурі, так і у фольклорі. Так, місто Болград є центром болгарського фольклору. Цікавим для відвідування є селище Тарутине (Тарутинський район), де щорічно проходить Бессарабський ярмарок за участю болгарської, молдавської, гагаузької та російської діаспори [3].

Це місто має значну кількість культурних пам'яток, пам'ятників видатним діячам культури та мистецтва. В Одесі – дивовижний за своєю красою театр опери та балету, нескінченно довгий, всіяний старими будиночками

Французький бульвар. Одеса – "столиця гумору", а її мешканці вважають себе одеситами за національність. Щороку навесні тут проходить гумористичний фестиваль "Гуморина".

Одеса – центральне місто області розташоване на місці древнього татарського поселення Хаджибей, яке вперше письмово згадується в 1415 р., хоча перші поселення дома міста виникли понад 5 тис. років тому.

Заснування міста-порту почалося за указом Катерини II у 1794р. Вже на початку XIX ст. одеський порт вийшов на третє місце після Петербурга та Риги. Численні архітектурні споруди Одеси визнані яскравими прикладами містобудування та культури. Культурні комплекси будівель та споруд центральної частини міста включені до пам'яток містобудування та архітектури національного значення. Найбільш виразним архітектурним ансамблем є Приморський бульвар, де зосереджені найвідоміші архітектурні споруди, побудовані за проектами видатних вітчизняних та зарубіжних архітекторів (будинок графа Завадовського – нині готель «Петербургська»; будівля Старої біржі – нині центр міської адміністрації, палац генерал-губернатора; палац генерал-губернатора; палац генерал-губернатора; Шидловського, готель «Лондонський» та ін.). Окрасою та неперевершеним шедевром архітектури є знамениті Потьомкінські сходи. Однією з найкрасивіших споруд світу вважається будівля театру опери та балету, зведеного за проектом архітекторів Ф. Фельнера та Г. Гельмана.

Найцікавіші об'єкти туризму – Троїцька церква 1808 р.; пам'ятник А.Е.Ришельє 1828 р.; Стара біржа 1828–1834 рр.; будинок Морського музею 1842 р.; Одеський театр опери та балету 1884–1887 рр.; пам'ятник О.Пушкіну 1888 р.; Мавзолей Інзова 1825 р.; Вірменська і Грецька церкви XIII–XIV ст.; Білгород-Дністровська (Анкерманська) фортеця XIII–XV ст.; Підземна церква Св. Іоанна Сучанівського XIV–XVII ст.; Хрестовоздвиженська церква XIV–XVI ст.; давній курган – с. Усатове; Садиба (палац, частина парку і господарський

корпус) – с. Петрівка; Діорама “Штурм фортеці Ізмаїл російськими військами в 1790 р.”; Миколаївська церква і дзвіниця XIII–XVIII ст.; Церква Різдва 1822 р.; багато історико-краєзнавчих, літературних, художніх музеїв.

Ще у 19 ст. при зведенні Одеси на побережжі Одеської затоки були виявлені залишки античних поселень і їх некрополя. Так, при будівельних роботах в районі Приморського бульвару і оперного театру були виявлені древньогрецькі поховання. Ці знахідки були описані дослідниками старовин І.А. Стемпковським, І.П. Бларамбергом, П.В. Беккером, Е.Р. Штерном. У 20 ст. деякі з античних поселень на території Одеси були частково розкопані. Це поселення на Приморському бульварі, залишки якого і зараз знаходяться під газонами бульвару, на Жеваховій горі, в Лузановці. Усього на побережжі Одеської затоки було виявлено 10 поселень, що датуються кінцем VI-III ст. до н.е., і 9 поселень I-III ст. н.е. Ці поселення становлять великий інтерес для вивчення минулого Одеси.

У м. Одеса найбільше значення серед об'єктів культурно-пізнавального туризму мають художній історико-краєзнавчий, археологічний, літературний музеї, пам'ятки історії, архітектури та містобудування у тому числі: Одеський академічний театр опери та балету, Перша Одеська біржа (сьогодні тут розташовується Одеський міськвиконком), Воронцовський палац, пушка, знята з англійського фрегату “Тигр”, Потьомкінські сходи, монумент герцогу де Рішельє, Шахський палац, одеський “Пасаж”.

Основні відомості про стан міста містяться у Генеральному плані Одеси. Однак найсвіжі дані можна знайти на офіційному порталі міста Одеси [27] та Одеської області [28]. Останній проект Генерального плану м. Одеси був розроблений у 2015 р. Генеральний план міста – це вид містобудівної документації, що регулює містобудівну діяльність в містах і інших поселеннях, визначає умови безпеки мешкання населення, забезпечення необхідних санітарно-гігієнічних і екологічних вимог, раціональне визначення меж

землекористувань, зон житлової, суспільної, промислової забудови, територій, що особливо охороняються, зон різної містобудівної цінності, розміщення місць прикладення праці, розвиток інженерно-транспортної інфраструктури, впорядкування територій, збереження історико-культурної спадщини і антропогенних ландшафтів [27].

Згідно проекту Генерального плану міста Одеси передбачався розвиток Одеси як багатофункціонального господарського комплексу. Випереджаючими темпами повинна була розвиватися сфера послуг. Створення інноваційної моделі буде спрямовано на розвиток науки і культури. Таким чином, планувалося створення розвинутого європейського міста із винесенням за межі міста промисловості, покращення системи очисних споруд каналізаційних стоків, знесення застарілих житлових масивів і побудова нових, створення нової курортної зони, впровадження екологічно чистих видів транспорту. Однак, на жаль, багато важливих рішень поки що не було реалізовано.

Закладена Генеральним планом широкомасштабна реконструкція садибної забудови під багатоквартирну не здійснювалася. Будівництво об'єктів соціальної сфери протягом усього періоду реалізації генерального плану відбувалося в недостатніх обсягах. В основному будувалися лише ті об'єкти, які забезпечують комплексну забудову житлових масивів (дитячі дошкільні заклади і загальноосвітні школи, поліклініки, підприємства торгівлі) [27].

Не здійснені такі принципові рішення генплану, як підготовка перспективних територій для районів масової житлової забудови: винос аеропорту «Центральний», інженерна підготовка району «Поля фільтрації». У районі «Жевахової гори» замість багатоповерхової забудови, що планувалося генеральним планом організоване садово-городниче товариство, на території якого в даний час здійснюється садибна забудова. Крім цього, не були реалізовані заходи по упорядкуванню промислової забудови, виносу із сельбищної території в промзони і за межі міста більш ніж 100 промислових,

транспортних і комунально-складських підприємств, з них промислових – біля 70. Були скасовані раніше ухвалені на рівні Уряду країни рішення про винос нафтопереробного заводу. З порушенням Генерального плану у місті розміщений комплекс по перевалці зріджених газів й одержав подальший розвиток нафтоперевалочний комплекс [29].

Приватизація громадянами земельних ділянок садово-дачних кооперативів унеможливила реалізацію рішень генерального плану щодо широкомасштабної реконструкції їх території для формування курортних комплексів в межах, які були визначені затвердженням генпланом. Не реалізовані рішення генерального плану стосовно розміщення в приміській зоні міста окремих промислових об'єктів, які доповнюють Одеський господарський комплекс, об'єктів спорту, охорони здоров'я, комунального господарства. Також не розвилися як спеціалізовані підцентри Одеси: виробничий (Білгород-Дністровський, Роздільна), науковий (Овідіополь), курортно-рекреаційний (Новокубанка). Розвиток курортних спеціалізованих підцентрів одержали смт. Затока та Сергіївка [27].

Забудова історичного центру здійснювалась з порушенням вимог, визначених історико-архітектурним опорним планом. До реалізованих заходів генерального плану варто віднести закриття аеропорту «Застава», освоєння під житлове будівництво територій піонерських таборів, частини відомчих баз відпочинку і колективних садів. Однак, на відміну від генерального плану ці території неефективно використані: замість багатоквартирної розміщена садибна забудова, а на території колишнього аеропорту «Застава» розміщено міське кладовище [29].

Перешкодою для подальшого містобудівного розвитку є відставання в розбудові інженерно-транспортної інфраструктури [7]. Різко погіршився рівень транспортного обслуговування населення. Не побудована магістраль безперервного руху Північ – Південь, транспортні розв'язки в різних рівнях на

перетині магістралі безперервного руху з магістральними вулицями, та на перетині основних магістральних вулиць і доріг, не розпочато будівництво метрополітену.

Всупереч генеральному плану проблема водовідведення вирішується не шляхом будівництва нових очисних споруд (не відведено для цього 100 га земель), а збільшенням потужностей очисних споруд в центрі міста. Не вирішуються питання забезпечення Одеси резервними джерелами питного водопостачання [29].

Не реалізовані майже всі намічені заходи в сфері електропостачання, а саме: демонтаж турбінного обладнання одеської ТЕЦ та перевід її на опалювальну котельню, переведення в кабель ПЛ-110кВ «Усатове – Мирне», «Усатове – Малодолинське», «Усатове – Дзержинська», «Усатове – Застава». Відстає розвиток тепломережі. Для потреб житлово-комунального сектора побудовано 2 котельні проти 9 намічених [27].

Значна частина розрахункових показників розвитку міста на даний час не реалізована, насамперед з будівництва об'єктів соціальної сфери, вулично-дорожньої мережі, інженерного забезпечення. Відзначається зношеність житлового фонду, відставання від потреб міста розвитку об'єктів культури, фізкультури та спорту, санаторно-оздоровчих і рекреаційних об'єктів, вуличної і дорожньої мережі, інженерної і транспортної інфраструктури, не досягнутий нормативний показник забезпеченості населення зеленими насадженнями загального користування [7].

Багато невиконаних завдань проекту Генерального плану 2007 року знайшли своє місце у новому проекті. Генеральним планом 2015 року також передбачалось формування Одеси як інтегрованого в українську і світову економіку багатофункціонального міста – головного контактного центру Чорноморського регіону, в якому на основі сталого розвитку буде створене високоякісне середовище життєдіяльності населення в нових соціально-

для підприємства можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами), слабкостями, результати якого в подальшому можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій підприємства [66]. Генеральний план міста створюється для оптимального використання міської території. Однак значним недоліком багатьох нормативних документів (у тому числі – і генеральних планів міста) є їх декларативність та неможливість виконання у зазначені строки, а також низький відсоток реалізованих завдань.

Проведений аналіз сучасного стану та реалізації основних рішень діючого генерального плану дав можливість виявити сильні та слабкі сторони сталого розвитку міста, що знайшли своє відображення в SWOT – аналізі [66].

В результаті проведеного SWOT-аналізу були виділені головні проблеми, що стримують розвиток міста та фактори, на які слід орієнтуватися при визначенні стратегічних цілей майбутнього розвитку міста (рис. 2.1.1). Функціонально-планувальна модель розвитку м. Одеси розглядається в рамках планувального утворення «Велика Одеса» в межах між Сухим і Григоріївським лиманами та перспективним транспортним коридором «ЧЕС – Євразійський» (залізничний та автомобільний) як об'їзної дороги Одеси. Вона сформована, виходячи з основних містобудівних принципів розвитку м. Одеси, які включають насамперед:

1. Формування раціональної планувальної структури, упорядкування функціонального зонування;
2. Формування комунікаційно-планувальних зв'язків, що вдосконалюють лінійно-променеву структуру міста, забезпечуючи стійкі зв'язки між усіма районами, завершення формування меридіональних транспортно-комунікаційних осей «Північ-Південь» у вигляді двох магістралей безперервного руху;
3. Комплексну організацію системи загальноміського центру як просторово розвиненої планувальної структури, до якої включено центри

планувальних зон та інші спеціалізовані центри;

4. Збереження містобудівного ансамблю історичної частини міста з домінуючою роллю архітектурно-ландшафтного комплексу Приморського бульвару;

5. Формування ділових центрів нового типу для переміщення основних комунікаційних і господарських функцій з історичного ядра центру;

6. Впровадження позавуличного пасажирського транспорту;

7. Формування цілісної системи територій рекреаційно-оздоровчої і туристичної функції, спорту і зелені [7].

На віддалену перспективу в моделі перспективного розвитку Одеси закладено:

1. Повне винесення підприємств нафтогазового комплексу за межі міста. Функціонування та подальший розвиток нафтогазового комплексу у приморському мегаполісі вступає в протиріччя з прийнятим пріоритетним напрямком розвитку м. Одеси як багатофункціонального ділового та туристичного центру Чорноморського регіону;

2. Повна заміна непридатного і морально застарілого житлового фонду;

3. Винесення Південних і Північних очисних споруд за межі водоохоронних зон моря і лиманів. Реабілітація площадки Південних очисних споруд під створення спеціалізованого спортивного центру (картинг, роликотром), а Північних – під резервну територію технопарку;

4. Формування технопарків в районі Шкодової гори (на території нафтопереробного і цементного заводів), на частині існуючого промрайону Застава (колишні військові склади) та на колишніх полях фільтрації після винесення підприємств нафтогазового комплексу.

5. Ліквідація промислового утворення «Одеса-Центр» і формування в районі старого залізничного вокзалу адміністративного та бізнес центру сельбищного району нового типу, який поєднує в собі житлову забудову,

адміністративний та бізнес центри.

6. Створення в Одеській бухті штучного острова рекреаційного призначення з будівництвом курортних і туристичних готелів та видовищно-спортивних і розважальних об'єктів;

7. Ліквідація залізничної станції «Одеса-Сортувальна», розташованої в зоні санітарної охорони курорту «Куяльник» [27].

Проведення значних містобудівних перетворень в межах міста не зможе погасити дефіцит територій на віддалену перспективу розвитку міста. Тому виникає необхідність освоєння земель за його сучасними межами, наприклад, у західному і північно-східному напрямках за рахунок освоєння таких резервних приміських територій: під багатоквартирне будівництво – в районі масиву Котовського, Жевахової гори; під садибне будівництво – в районах населених пунктів «Ленінське», «Жевахова гора», с. Мізикевича, Таїрово; під промислово-складське будівництво – в районіс. Усатове, та промвузлів «Куліндорово», «7 кілометр» [7].

Таким чином, новий Генеральний план багато в чому успадкував варіанти вирішення проблем міста від попередніх проектів, однак можна відзначити виділену диференціацію завдань найближчої і віддаленої перспективи, що значно збільшує вірогідність його повного впровадження. Однак є і нововведення, такі як створення туристично привабливого морського фасаду міста, будівництво ділового центру «Одеса-сіті». Також слід зазначити, що проект 2015 року відрізняється більшою детальністю і опрацьованістю.

Таким чином, між проектами Генерального плану міста Одеси 2007 і 2015 років немає значних відмінностей. Вони мають одну й ту саму мету – створення багатофункціонального господарського комплексу, який виконуватиме рекреаційну, туристичну, історико-культурну, санітарно-курортну ділову, освітню, наукову, промислову функції. Однак Генеральний план 2015 року є точнішим, детальнішим і реалістичнішим за попередній. Можна сподіватись,

що дані характеристики будуть сприяти його ефективному впровадженню.

На жаль, у міста Одеси як у туристичного центру ще дуже багато недоліків. Серед них і відсутність в міському бюджеті засобів на розвиток туристичної діяльності, і відсутність парковок для екскурсійних автобусів, і недостатню кількість молодих кваліфікованих екскурсоводів (а найголовніше – відсутність структур, повчальних цій спеціальності).

Серед недоліків слід виділити незадовільний стан доріг і украй складне орієнтування по місцевості для європейських туристів, пов'язане з практично повною відсутністю покажчиків на іноземних мовах. Це утрудняє комфортне перебування туристів з Європи, які хотіли б приїхати на особистому автомобілі.

Окрім чинника безпеки і політичної ситуації в Україні є ряд моментів, які заважають повномасштабному розвитку туристичної галузі, особливо в умовах боротьби за європейського туриста.

Важливим чинником, стримуючим розвиток туризму в Одесі зокрема, і Україні в цілому, являється мовний бар'єр. Але на відміну від більшості українських курортів, які в основному користуються популярністю у внутрішніх туристів, Одеса досить популярна і серед іноземних гостей. Впродовж останніх декількох років місто щорічно відвідують більше мільйона туристів. Доля іноземних туристів в загальному потоці в середньому складає 10-15% [12].

Одеський регіон є одним із провідних туристсько-рекреаційних центрів України, що обумовлено в першу чергу особливостями економіко-географічного розташування області, сприятливими природно-кліматичними умовами, наявністю великої кількості пам'яток історії, культури архітектури та містобудування, природних лікувальних ресурсів і морських піщаних пляжів.

Далі будемо аналізувати культурно-пізнавальні об'єкти та інфраструктуру туризму Одеської області.

2.2. Аналіз культурно-пізнавальних об'єктів та інфраструктури туризму Одеської області

Історико-краєзнавчий потенціал Одеського регіону може задовольнити всебічні запити вітчизняних та іноземних туристів завдяки численним пам'яткам різних часів. Тут зосереджені пам'ятки епохи палеоліту та неоліту, античної культури, культури скіфів та сарматів, інших давніх народів. Одещина пережила період турецького панування та бурхливий розвиток економіки та культури протягом XIX ст. Відомо, що в 7-5 столітті до нашої ери на Дунаї та Дністрі були закладені та відбудовувалися античні давньогрецькі міста. Це, зокрема, підтверджують розкопки античних міст Тіри та Ніконії, залишки яких сьогодні включені до Реєстру видатних пам'яток археології України [7, с.5].

У 1 та 3 столітті нашої ери південні райони Одещини входили до складу Римської імперії. До теперішнього часу збереглися в Придунав'ї залишки величезної земляної споруди – Троянів вал. Низка значних пам'яток історії збереглася у містах Одеської області. Білгород-Дністровський, історія якого налічує понад 2 тис. років. Перші житла на місці нинішнього міста з'явилися ще на зорі людства. Пізніше, на східному березі лиману оселилися скіфи, але в західному – фракійські племена, де у VI столітті виникло місто Тира – одна з перших грецьких колоній у Північному Причорномор'ї. Тира неодноразово руйнувалася, але знову відбудовувалася. У IX столітті слов'янські племена тиверці та уличі відбудували місто і дали йому нове ім'я – Білгород. Під цією назвою він увійшов до складу Давньоруської держави і перетворився на важливий форпост на рубежі між Руссю та Візантією, яка протягом століть загрожувала Київській державі та намагалася захопити її околиці.

Після розпаду Київської Русі Білгород увійшов до складу Галицько-Волинського князівства. У другій половині XIII ст. на ці землі прийшли

генуезці. Для зберігання своїх товарів генуезькі купці збудували невеликий, але міцний замок, який досі підноситься на березі. У першій половині XV ст. все ближче до кордонів Молдавського князівства, до якого на той час входив Білгород, просувалася агресивна імперія Османа. Для захисту від можливого нападу вирішено було збудувати фортецю. Зведена фортеця багато століть захищала жителів міста від іноземних поневолювачів.

Монголо-татари побудували мечеті замість православних церков і відібрали в міста його ім'я. Тепер він почав називатися Аккерман. Аккерманській фортеці, яка після підписання мирного договору з турками ще 200 років стояла на варті південних околиць держави. У 1832 р. як військовий об'єкт було скасовано.

Пізніше цінний пам'ятник історії та архітектури запустився і почав руйнуватися. Підмиті лиманськими водами одна за одною обрушилися стіни Пристанського двору. У позбавлених стель та дахів будівлі дощі швидко розмили штукатурку та художній розпис. Величезна шкода найціннішому пам'ятнику давнини було завдано й у наступні роки – під час окупації Бессарабії Румунією та фашистської окупації. Окупанти виламували зі стін та веж камінь для будівництва оборонних об'єктів; були виламані та викрадені мармурові плити із зображенням стародавніх гербів та написами турецькою, татарською, перською, арабською, латинською та молдавською мовами. На щастя, замальовки цих плит збереглися, вони зберігаються в Білгород-Дністровському краєзнавчому музеї, і сучасні історики можуть використовувати їх для подальшого вивчення пам'ятника.

Відразу ж після Великої Вітчизняної війни фортеця була оголошена пам'яткою історії та архітектури та взята під охорону держави. Було проведено невідкладні реставраційні роботи. Фортеця приваблює маси туристів і майстрів пера і пензля. Безліч художніх фільмів створювалися в Білгород-Дністровській фортеці. Інтерес для відвідувачів становлять і красиві поетичні легенди,

пов'язані з назвами веж «Дівоча», «вежа-темниця» та інших.

Білгород-Дністровський є значним транспортним вузлом – залізничний, річковий, морський та автомобільний. Рені – районний центр Одеської області, порт на лівому березі Дунаю (127 км. від Чорного моря). Цікаво, що сама назва пов'язана з характером міста. Давні писемні джерела розповідають, що під час походу київського князя Святослава на Візантію у IX столітті, російські воїни саме тут виявили «рень», що на одному зі слов'янських діалектів означало місце для переправи – пристань. Потім тут виникло рибальське село, та було – маленьке містечко. На шляху, що веде з Рені до Вулканешти, стоїть монумент, що нагадує про героїзм солдатів. У Рені стоїть і інший незвичайний пам'ятник – героям Шипки, які померли від ран у ренійському госпіталі.

Біля села Орлівка, що неподалік, можна побачити розкопки найдавніших укріплень перших століть нашої ери. Рені – один із найбільших портів України. Сьогодні це сучасне, упорядковане місто з гарним транспортним сполученням (залізничне, повітряне, річкове та морське). Ізмаїл – районний центр Одеської області, найбільший порт на Дунаї (80 км від моря) розташований на лівому березі Кілійського рукава – повноводної гілки дельти Дунаю. Існує багато легенд і переказів, які стосуються історії виникнення Ізмаїла.

За даними давньоруських та давньогрецьких писемних пам'яток та археологічних джерел, на березі Дунаю проживало багато племен та народів. Археологічні розкопки виявили поселення часів гумельницької культури (IV ст. до н.е.). Пізніше в районі Кривого озера стали траплятися керамічні вироби, посуд, амфори, на яких збереглися таври та написи давньогрецькою мовою. Вченими встановлено, що ці предмети виготовлені на островах Фасос, Радос та м. Гераклеї та завезені вони сюди давньогрецькими торговцями Евканським Понтом (Чорним морем). Пізніше тут оселилися греки, залишили свої сліди і хлібороби черняхівської культури. Таким чином, на території нинішнього р. Ізмаїла мешкали багато племен і народностей, а слов'яни тут оселилися в IV ст.

н.е. У XIII в. місцевість, де розташувалося місто захопили золотоординці. Вони називали його Ішмасль (Ізмаїл). Султанські правителі через часті бунти населення та підтримку їх запорізькими козаками, змушені були побудувати фортецю, зберігши стару частину фортеці – цитадель та бастіон Табія. Запрошені з Європи фахівці-фортифікатори оточили їх новими потужними кам'яними мурами, висота яких сягала 10 метрів. Фортеця мала укріплені капоніри, глибокі рови, наповнені водою. Сьогодні в Ізмаїлі діє діорама «Штурм фортеці Ізмаїл». Це чудовий художній твір, створений на місці колишньої фортеці та відновив події тих днів. У місті є ще одна пам'ятка – музей О.В. Суворова, що налічує понад 20 тис. експонатів. В Ізмаїлі побувало багато видатних людей, їхня діяльність залишила глибокий слід в історії міста. Ізмаїл розташований у мальовничій зоні Придунайського краю. Озера, річки, барвисті калейдоскопи їх берегових пейзажів, тиша та чистота повітря приваблюють туристів. На території фортеці біля Дунаю розташована туристична база «Дунай», бази відпочинку розміщені і на мальовничих берегах озер.

За кількістю об'єктів культурної спадщини Одеська область посідає друге місце в Україні після Львівської області. Загалом в Одеському регіоні налічується 3570 видів об'єктів культурної спадщини (нерухомих пам'яток). Зосереджено в Одесі – 1696 пам'яток, інших населених пунктах – 1874.

Серед пам'яток національного значення варто відзначити:

Пам'яток архітектури та містобудування – 60;

Пам'яток історії – 3;

Пам'яток монументального мистецтва – 8;

Серед пам'яток місцевого значення:

Пам'ятки містобудування та архітектури – 1448;

Пам'ятки історії – 1548;

Пам'ятки монументального мистецтва - 503 [13, с.156].

Наведені дані свідчать про величезний історико-культурний потенціал Одеського регіону. Історія Одеси та Одещини зберігається в експонатах численних музеїв, які є справжніми центрами культурно-просвітницької роботи. Археологічний музей – один із найстаріших в Україні, що існує понад 160 років. Він розташований у будівлі, збудованій за проектом архітектора Ф. Гонсіоровського. У музеї зібрано найцінніші пам'ятки матеріальної культури племен і народів Північного Причорномор'я, Стародавнього Єгипту, Греції, Риму, Кіпру. Експозиції музею налічують понад 155 тис. експонатів, що належать до епохи первіснообщинного ладу, до скіфсько-сарматського та античного періодів, епохи ранніх слов'ян та Київської Русі. У музеї знаходиться кам'яна скульптура, знайдена біля підніжжя кургану біля села Старі Трояни Кілійського району. Великий інтерес представляє так звана «золота комора» музею, де зберігаються рідкісні монети та прикраси з дорогоцінних металів.

Історико-краєзнавчий музей створено у 1955 році на базі музею оборони Одеси та обласного краєзнавчого музею. Має три відділи: історії краю, літератури та історії «Філіки етерію». У музеї можна ознайомитись з історією Причорноморського краю від XIV ст. до наших днів. Цікаві експонати, які розповідають про полководців А.В. Суворова, М.І. Кутузова, Ф.Ф. Ушакова. У чотирьох залах музею розміщено експозицію, присвячену Великій Вітчизняній війні. Тут зібрано хвилюючі документи про героїчну оборону Одеси. Окремий відділ історико-краєзнавчого музею присвячений історії народно-визвольного таємного товариства грецьких борців за свободу «Філіки етерію», що діяло в Одесі у першій третині XIX ст. Музей морського флоту розташований у центрі міста в будівлі, побудованій за проектом архітектора Г.Торічеллі. У залах налічується понад 80 тис. експонатів з історією вітчизняного суднобудування та мореплавання з найдавніших часів до наших днів. Експонати розповідають про освоєння Арктики, вивчення Антарктиди, про рибальські промисли та рятувально-аварійні роботи. Музей західного та східного мистецтва

розташований у центрі міста у будівлі, що є пам'яткою архітектури. Побудований за проектом архітектора Л. Оттона 1856р. Експозиція музею складається з трьох відділів: античного, західноєвропейського та східного мистецтва. Найбільший із них – відділ західно-європейського живопису, де представлено творчість художників Італії, Франції, Фландрії, Голландії та інших країн. У музеї представлені картини з майстерень великих художників: Рубенса, Штробля, Караваджо та ін. Художній музей створено 1899г. як музей витончених мистецтв та розташований у будівлі старовинного палацу, збудованого на початку XIX ст. у стилі російського класицизму. Автор проекту невідомий, але будівля репрезентує архітектурну цінність своїм ансамблем: майстерно оформленим парадним двором, шестиколонним портиком, ошатними залами, підземним гротом. Музей має в своєму розпорядженні великі збори шедеврів вітчизняного образотворчого мистецтва від давньоруського іконопису до сучасного живопису, графіки та творів народного декоративного мистецтва. У відділі східного мистецтва зібрано понад 2 тис. творів художників Ірану, Індії, Тибету, Японії, а також колекція жіночих прикрас, які вражають своєю майстерністю та витонченістю. Одеса – батьківщина багатьох відомих письменників: І. Бабеля, Ю. Олеші, К. Паустовського, В. Катаєва, І. Ільфа та ін. Залишили свій слід в історії міста видатні поети, художники, актори, музиканти. Тут свого часу бували Адам Міцкевич, Н.В. Гоголь, Л.М. Толстой, Леся Українка, І.О. Бунін, А.І. Купрін, С.А. Крушельницька та ін. Документальні матеріали про них зібрано у Літературному музеї. В Одесі жив О.С. Пушкін, на згадку про перебування якого, в Одесі створено музей-квартиру Пушкіна. Крім зазначених, в Одесі існує низка інших музеїв та кілька сучасних картинних галерей. Одеса – театральне місто. Тут працюють шість професійних театрів, філармонія, цирк. Афіші Одеських театрів цілий рік пропонують широкий репертуар музичних та драматичних вистав, симфонічних та естрадних вистав. Театрально-концертне життя міста не знає

міжсезонних пауз.

У літньо-осінній час сюди приїжджають на гастролі найкращі колективи Києва, Дніпропетровська та інших міст. Частими гостями Одеси є окремі солісти та музичні гурти з інших країн. Одеса надає городянам та гостям міста безліч сучасних культурно-розважальних центрів. Це різні клуби з казино та ігровими автоматами, із залами для гри в більярд, боулінг, теніс. Повсюдно організовуються дискотеки. Для дітей – майданчики з атракціонами та дитячі розважальні центри. Працюють дельфінарії та аквапарк.

Таблиця 2.2.1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму (осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі:		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	242423	77332	25291	139800
2001	266676	71490	20646	174540
2002	284026	81413	17445	185168
2003	383576	122860	19019	241697
2004	110638	58745	27461	24432
2005	117669	53514	29717	34438
2006	127345	56801	36181	34363
2007	133038	52228	44765	36045
2008	127598	44119	49734	33745
2009	87436	29183	30696	27557
2010	103526	34910	37628	30988
2011	76066	17136	32321	26609
2012	65129	9807	36726	18596
2013	61589	7047	44136	10406
2014	43382	2975	34811	5596
2015	45809	1126	33744	10939
2016	59077	2097	35749	21231
2017	72302	2103	44758	25441
2018	81381	2004	55296	24081
2019	99764	821	77197	21746
2020	28182	145	25201	2836

Сьогодні на Одещині надають різноманітні туристичні послуги понад 400 суб'єктів господарювання, якими розроблено та проводиться понад 100 туристично-екскурсійних маршрутів по Одеській області та Україні, та їх кількість постійно зростає [8]. З метою рекламно-інформаційного забезпечення туристичного продукту області та залучення туристів та відпочиваючих до Одеського регіону, щороку у березні-квітні в Одесі проводиться Міжнародна туристична виставка – ярмарок «Чорноморська Одіссея», в межах якого організовуються науково-практичні конференції з актуальних питань розвитку курортно-рекреаційної та туристичної сфери області. Туристсько-рекреаційний продукт регіону постійно представляється у туристичному салоні у м. Києві, на туристичних ярмарках у Харкові, Ялті, Львові та країнах далекого зарубіжжя.

За статистичними даними Державного агентства розвитку туризму України 70% українців не від'їжджало за межі своєї області (див. табл. 2.2.1). Значною перешкодою для збільшення внутрішніх туристичних подорожей є обмеженість доступних (за вартістю) квитків (плацкартного класу) на залізничному транспорті та відсутність прямого залізничного сполучення між окремими регіонами країни. Це обмежує міжрегіональний потік туристів, тому що купейні квитки є значно дорожчими, а подорож «з пересаджуванням» збільшує її тривалість та відповідно вартість. Авіаційні перевезення є дорогими та недоступними для більшості наших співвітчизників. Також є не розвинутою система внутрішніх авіаперевезень пасажирів в середині країни. Окремо варто відзначити катастрофічний стан автошляхів практично у всіх регіонах країни, у т.ч. і в найбільш затребуваних туристами. Нажаль, більшість українських автошляхів є сьогодні справжнім випробуванням як для автоперевізників так і для туристів, оскільки їх технічний стан негативно впливає на безпечність та комфортність подорожі.

Загальні тенденції кількості осіб, що проживали в колективних засобах розміщення в Одеській області, мають нестабільні показники. Так, у певні

періоди (2014 та 2018 роки) кількість розміщених осіб була значно меншою від попереднього року (табл. 2.2.2). У 2014 році зниження завантаження закладів тимчасового розміщення пов'язане із зовнішньополітичною нестабільністю, падінням економіки, падінням національної валюти та доходів населення.

У 2018-2019 роках відповідно, показники значно нижчі: у 2017 році нараховувалось 529 закладів, у 2018 році – 177 закладів, у 2019 році – 187 закладів, у 2020 році – 147 що належали юридичним особам.

Таблиця 2.2.2

Колективні засоби розміщування (юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб)

	Кількість колективних засобів розміщування, од	Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування
2011	497	51394	481433
2012	623	61090	545661
2013	685	62444	567678
2014	629	60199	390554
2015	647	61390	471515
2016	583	56716	514564
2017	529	53188	478104
2018	177	23427	289913
2019	187	26151	306474
2020	147	21707	138618

За кількістю готелів та аналогічних засобів розміщення Одеська область посідає 3 місце за 2017–2019 роки, проте їх загальна кількість скоротилась на 10%: у 2017 році нараховувалось 80 закладів, у 2019 році – 72 заклади. Серед колективних засобів розміщення частка готелів та аналогічних засобів розміщення складає близько 40%. Значно вищі показники мають Львівська область (81,5% у 2019 році), м. Київ (66,7%), Київська область (61,5%), Дніпропетровська область (55,7%) (табл. Б.1).

За місткістю колективних засобів розміщення Одеська область посідає перше місце: 37 012 місць у 2017 році, 26 151 місць у 2019 році (табл. Б.2).

Станом на 2018 рік в Одеській області налічувалось 321 санаторно-

курортний та оздоровчий заклад, які можуть прийняти понад 40 000 туристів. В число найбільш забезпечених санаторно-курортним господарством входять Білгород-Дністровський (141 одиниця), Татарбунарський (80 одиниць), Кілійський (75 одиниць) і Овідіопольський (56 одиниць) райони.

Таблиця 2.2.3

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади (1995-2017), складено за [8]

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади								
	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
1995	45	17,2	16	1,4	8	2,6	213	26,6
1996	44	16,1	15	1,2	6	2,4	211	26,1
1997	37	15,8	12	1,0	6	2,4	185	24,0
1998	37	15,4	11	0,9	8	3,2	255	26,7
1999	38	15,6	12	0,9	8	2,5	291	28,1
2000	37	15,1	12	1,1	8	2,0	281	31,2
2001	35	14,2	13	1,2	10	1,7	297	32,5
2002	33	14,5	12	1,3	12	2,2	316	35,6
2003	35	14,7	11	1,2	12	2,1	322	36,9
2004	36	14,5	11	1,1	13	2,3	319	36,1
2005	37	14,6	9	1,2	13	2,1	309	34,7
2006	37	14,5	9	1,1	13	2,1	333	36,3
2007	37	14,8	9	1,1	12	2,0	362	38,2
2008	37	14,2	9	1,0	11	2,3	375	38,0
2009	37	13,4	9	1,1	10	2,0	378	37,7
2010	35	13,2	9	1,2	8	1,5	373	36,8
2011	32	12,8	9	1,2	8	1,5	379	38,1
2012	30	10,6	9	1,2	9	1,2	359	37,2
2013	28	11,6	10	1,4	9	2,0	385	36,5
2014	28	12,0	9	1,2	6	0,9	351	34,2
2015	28	11,9	5	0,9	7	1,1	357	35,1
2016	28	12,0	3	0,7	6	1,0	314	31,0
2017	27	11,7	3	0,7	6	1,0	285	28,7

Найбільша кількість дитячих закладів оздоровлення і відпочинку зосереджена в м. Одеса (138 одиниць), м. Білгород-Дністровський (65 одиниць) та Лиманському (62 одиниці), Подільському й Саратському районах (по 52 одиниці).

Решта районів Одеської області мало забезпечені санаторно-курортними закладами.

Таблиця 2.2.4

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку, за [8]

	Кількість закладів, одиниць		У них місць, одиниць		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення ¹	усього	у тому числі у закладах оздоровлення ¹	усього	у тому числі у закладах оздоровлення ¹
2000	406	42	8668	8028	46415	24457
2001	439	44	9903	9133	49319	28063
2002	616	51	11882	11592	67895	35537
2003	883	48	11068	10813	92692	34396
2004	947	49	11410	11125	122438	37632
2005	1116	45	11458	10294	148087	34094
2006	1175	47	13068	12107	155732	32610
2007	1190	48	15417	14361	154170	37502
2008	1247	46	13037	12013	145991	33004
2009	1121	43	11426	10413	125141	27681
2010	1073	36	12841	8270	132316	22003
2011	1033	35	12469	8267	136646	21363
2012	1035	45	14336	10915	145741	28428
2013	1042	52	15275	14236	160773	37431
2014	997	44	14250	12652	143486	30983
2015	686	22	12260	6073	113227	13854
2016	568	25	12342	7955	104604	19997
2017	556	21	11253	5844	105946	16621
2018	638	15	8972	5812	103513	16784
2019	640	14	9567	5388	102164	13602

Таким чином, спеціалізовані заклади розміщення, де значною є частка туристичних баз та баз відпочинку, а тривалість перебування коливається в межах 7–9 днів (див. рис. 2.2.1), найбільш активно розвиваються в регіоні. Область посідає 3 місце за кількістю готелів та аналогічних засобів розміщення, проте за 2017–2019 роки спостерігається їх скорочення (90% до 2017 року). Низьким залишається коефіцієнт використання місткості готелів та аналогічних засобів розміщення, становлячи 0,28, що є дуже низьким показником і свідчить

про проблеми з наповнюваністю закладів розміщення, а область посідає 12–14 місця. Низька завантаженість призводить до низьких прибутків закладів, а також відсутні дієві механізми для зменшення сезонних коливань. Частина готелів та аналогічних засобів розміщення, особливо в приморській зоні, консервується на зимовий період. Це негативно впливає на експлуатаційні можливості закладів, скорочується персонал та зростає плинність кадрів.

ТОП областей України, жителі яких приїжджали в Одеську область у довоєнний період: Київська ~ 25%, Миколаївська ~ 12%, Вінницька ~ 11%, Дніпропетровська ~ 6%, Кіровоградська і Львівська ~ 5%. ТОП країн, з яких приїжджали туристи: РФ ~ 16%, Молдова ~ 11%, Білорусь ~ 4%, США, Ізраїль і Німеччина ~ 2%.

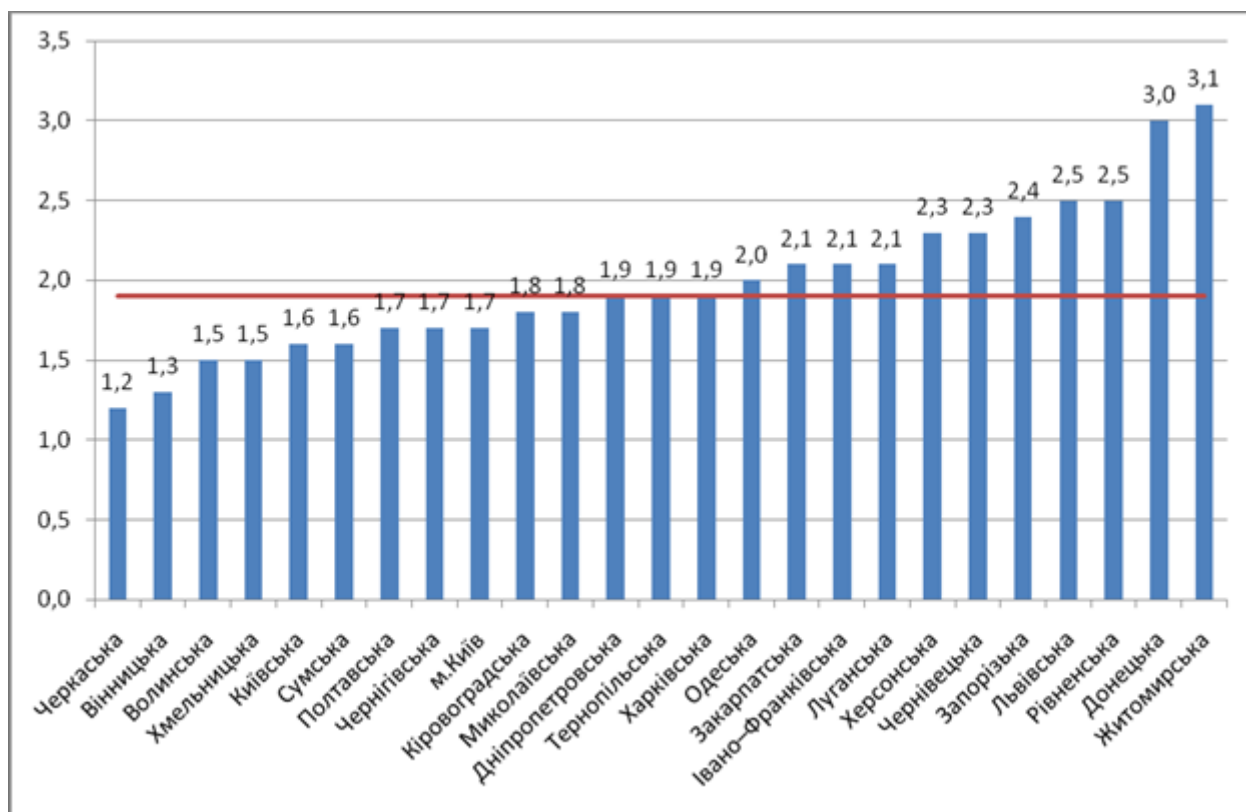

Рис. 2.2.1 Середня тривалість перебування осіб у готелях та аналогічних засобах розміщення за регіонами України у 2019 році, днів
(Україна має 1,9 днів), складено за [61]

Що стосується сезонності, то найбільш популярним був серпень: у цьому місяці було зафіксовано понад 600 тис. українських (не враховуючи жителів Одеської області) та понад 110 тис. іноземних абонентів. Найменш привабливим для туристів став грудень: у цей період було зафіксовано лише близько 80 тис. українських і 40 тис. іноземних абонентів.

В останні роки готелі, санаторії, пансіонати, інші засоби розміщення переповнені. Незважаючи на те що кількість відпочиваючих в м. Одесі та Одеській області зростає, число закладів розміщення та, відповідно, кількість місць у них скорочуються. Держава обов'язково має звернути увагу на цю ситуацію та вжити заходів щодо її поліпшення. Адже Одеський туристичний регіон приваблює туристів не тільки влітку, а й у зимовий період: у цей сезон Одещина позиціонує себе як центр ділового туризму, оскільки готелі намагаються відповідати сучасним вимогам до обладнання для проведення бізнес-зустрічей, конференцій і семінарів.

Таким чином, загалом туристична інфраструктура Одещини заслуговує на досить непогану оцінку, адже регіон забезпечений усіма складниками, які дають змогу повноцінно та комфортно провести відпочинок туристу з будь-якими потребами. Проте слід зазначити, що розвиток ринку туристичних послуг в Одеській області стримує низка проблем. Окрім факторів безпеки і політичної ситуації в Україні, є низка складних моментів, які заважають повномасштабному розвитку туристичної галузі, особливо в умовах боротьби за іноземних туристів.

Аналіз даних Державної служби статистики України щодо туристичної інфраструктури Одеської області дав змогу визначити, що Одеський регіон посідає перше місце в Україні за кількістю закладів розміщення – 13% від загального обсягу по країні.

Наявність інформаційних центрів також є індикатором виходу туристичної сфери на новий, більш високий рівень. Нині в Одесі працюють

чотири інформаційні центри, як приватні, так і державні. Це майже в два рази менше, ніж у Львові, де успішно функціонують сім подібних центрів. Однак їх поява свідчить про те, що в Одеському регіоні існує правильне розуміння стратегії інформаційної підтримки туристичної сфери.

Також особливістю туристичної інфраструктури Одеського регіону, на яку особливо хочеться звернути увагу, є можливість розвитку морських пасажирських перевезень та круїзного туризму. Ще з 2003 р. число суднозаходів іноземних пасажирських суден у порт Одеса почало поступово збільшуватися. Однак уже в 2015 р. у зв'язку з політичною ситуацією в країні кількість суднозаходів в Одеський порт різко скоротилася.

Також важливим чинником, що стримує розвиток туризму в Одеському регіоні зокрема і в Україні у цілому, є мовний бар'єр. Якщо в готелі іноземець ще може порозумітися з місцевим населенням, то в закладах громадського харчування, магазинах, просто на вулиці далеко не кожен зможе допомогти іноземцю. Крім того, можна виділити вкрай складне орієнтування по місцевості для в'їзних туристів, пов'язане з практично повною відсутністю вказівників іноземною мовою. Це ускладнює комфортне перебування закордонних туристів, які хотіли б приїхати на особистому автомобілі та просто вільно переміщатися містом.

2.3. Основні напрями вдосконалення післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні

Відповідно до Закону України «Про туризм» держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Роль органів влади в цьому механізмі

полягає у створенні сприятливих умов для діяльності в туристично-рекреаційній сфері. Туризм має важливе значення як для України в цілому, так і для Одеської області зокрема.

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку регіону, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: Одеська область розташована на півдні України, є найбільшою за площею серед інших областей та має значний туристичний та курортний потенціал. Завдяки особливості економіко-географічного розташування області, сприятливим природно-кліматичним умовам, наявності піщаних пляжів, лікувальних джерел та великої кількості об'єктів культурної спадщини Одещина є цікавою для відвідування.

Окрім того, відповідно до президентської ініціативи «Мандруй Україною» Державним агентством розвитку туризму України спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України проводиться робота з розробки проєкту Державної цільової програми з розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, в рамках якої в кожному із регіонів країни визначено найбільш яскраві туристичні магніти історико-культурного та природного значення.

Формування туристичного магніту області потребує спільних дій органів державної влади, місцевого самоврядування та обслуговуючих підприємств туристичного об'єкту.

Через виконання рішень, спрямованих на запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), довгий час економіка перебувала під значним тиском. Щоденно малий та середній бізнес зазнавали втрат. За інформацією Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики втрати доходу суб'єктами господарювання в сфері культури, креативних індустрій та туризму за період з 16 березня по 1 травня 2020 року склали 5,8-8,7 млрд. грн.

Туристична галузь одна із галузей, що зазнала найбільших збитків від спалаху нового коронавірусу у світі.

Наразі необхідно провести ряд заходів для того, щоб забезпечення функціонування туристичної сфери в Одеській області у воєнний та післявоєнний період.

Для виконання розробленої Програми розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021-2023 роки необхідно розробити коректувальні заходи та вдосконалити правове регулювання за наступними напрямками:

1. У напрямі формування конкурентної економіки територій:

- запровадження спеціального режиму господарювання та інвестиційної діяльності на територіях області за рахунок надання інвесторам податкових пільг та преференцій;

- сприяння розвитку державно-приватного партнерства щодо будівництва та модернізації інфраструктурних об'єктів;

- розроблення та забезпечення реалізації найважливіших для області цільових економічних та туристичних проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку;

- забезпечення розвитку транскордонного та міжрегіонального економічного співробітництва;

2. У напрямі зняття інфраструктурних обмежень, розбудови просторово збалансованої виробничої і соціальної інфраструктури:

- розробка схеми планування територій Одеської області, у якій будуть враховані пропозиції щодо комплексного розвитку господарського комплексу, системи розселення, транспортної та інженерної інфраструктури, системи розселення, поліпшення стану навколишнього природного середовища, природно-заповідного фонду, збереження історико-культурної спадщини та розвитку туристичного потенціалу регіону;

- забезпечення розбудови транспортної мережі та туристичної

інфраструктури;

- забезпечення реконструкції внутрішньої дорожньої мережі поселень, будівництва чи доведення до рівня європейських стандартів доріг, мостів і штучних споруд, які сполучають приморські населені пункти та адміністративні центри;

3. У напрямі розвитку туристичного потенціалу:

- створення загальнодержавної інформаційної мережі у сфері туризму та курортів, зокрема шляхом розвитку відповідної мережі інформаційних центрів у регіоні;

- забезпечення збереження та підтримки історико-культурної спадщини, виробництва та продажу місцевих продовольчих виробів;

- створення умов для подальшого розвитку сільського та екологічного туризму на території області;

- забезпечення збалансованого використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення;

- прокладення нових та облаштування існуючих туристичних, зокрема велосипедних маршрутів поблизу визначних пам'яток історії, культури та архітектури;

- сприяння популяризації територій як туристично-привабливих для відпочинку для зростання туристичних потоків;

- сприяння організації прибережних морських екскурсійних перевезень;

- сприяння транскордонному співробітництву для підтримки розвитку сталого туризму;

- забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;

4. У напрямі забезпечення екологічної безпеки:

- збереження, стале використання та відтворення природних багатств та

рекреаційного потенціалу Одеської області;

- проведення протизсувних заходів і заходів із запобігання забрудненню поверхневих вод;
- поліпшення санітарно-гігієнічного та екологічного стану населених пунктів, створення безпечних для життя і здоров'я людини умов шляхом впровадження сучасних систем збирання, вилучення, переробки та знешкодження відходів, зокрема побутових, а також будівництва систем каналізації;
- недопущення використання земель не за цільовим призначенням, для чого необхідно проведення обліку земель курортно-рекреаційних територій приморських територій області з визначенням земель рекреаційного та оздоровчого призначення.

Реалізація Програми сприятиме ефективному територіальному розвитку внутрішнього туризму на території Одеської області та дасть можливість забезпечити вирішення проблем розвитку у таких сферах як:

- підвищення конкурентоспроможності територій області шляхом створення нових туристичних продуктів, збільшення кількості робочих місць у сфері туризму, підвищення рівня зайнятості населення;
- посилення економічної співпраці в регіоні шляхом розвитку туристичної сфери, збереження історико-культурної спадщини, розвитку макрорегіональних інноваційних екосистем;
- просторовий розвиток шляхом виявлення інвестиційно-привабливих територій та територій, що потребують державної підтримки, на підставі результатів аналізу територіальних особливостей з метою створення сприятливих умов для розвитку бізнесу;
- підвищення транспортної та інформаційної доступності до туристичних локацій області;
- підвищення якості довкілля шляхом раціонального управління

природними та рекреаційними ресурсами, додержання норм екологічної безпеки та запобігання природним катастрофам;

- активізація міжрегіонального та транскордонного співробітництва, спрямованого на розвиток приморських територій.

Водночас подальший розвиток туристичної галузі гальмується через:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму;

- недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури;

- недостатню кількість засобів розміщення, насамперед готелів 3-4 та 5 зірок, які відповідають міжнародним стандартам та сертифікаційним вимогам;

- невідповідний стан багатьох об'єктів туристичного показу, історико-культурних пам'яток та музеїв стримує зростання туристичних відвідувань регіону та створення нових туристичних маршрутів;

- недостатню забезпеченість професійними кадрами в галузі туризму.

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Одеської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення, сприятливий клімат, найбільший морський порт України, курортно-рекреаційний комплекс, транспортна, фінансова та соціально-культурна інфраструктура. Основним напрямком розвитку туризму в умовах, що склалися стає внутрішній туризм.

Вважаємо, що військові дії як на території України, так і Одеської області скоро закінчатися. Туристична галузь регіону отримає нові можливості для залучення туристів і до морського узбережжя, пляжів, так і до низки культурно-пізнавальних об'єктів регіону. Із окремими з них пропонуємо ознайомитися у нашому розробленому турі “Сонячна Одещина”

Туристичний маршрут «Сонячна Одещина» 3д/1н.

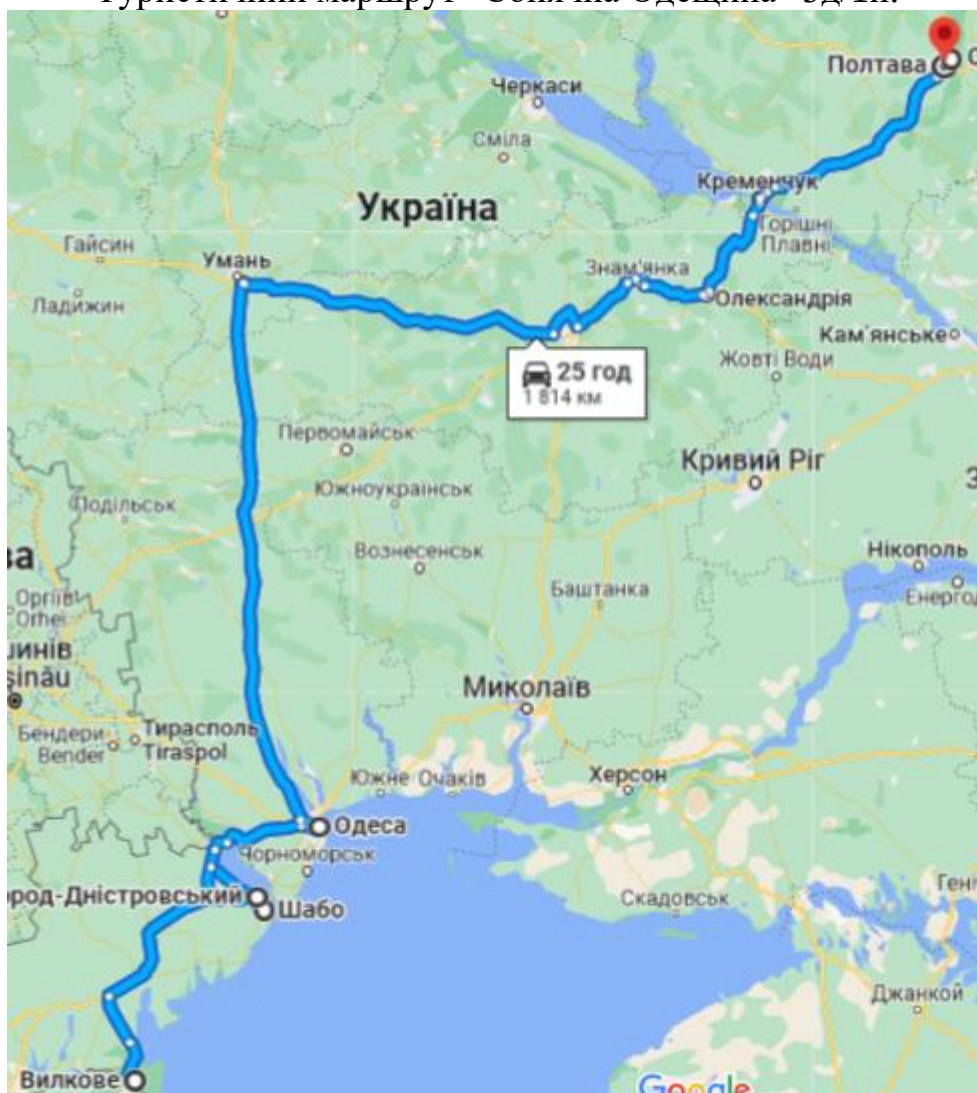

Рис. 2.3.1. Схема маршруту «Сонячна Одещина»

Опис маршруту

Одеська область – це регіон сонця, щастя, цікавих вражень, морської кухні та колоритної культури. Гості завжди отримують тут позитивні емоції та натхнення. Загальна довжина маршруту 1814 км. Передбачена 1 ночівля, два обіди, сніданок, вечеря що входять до вартості туру. Цільовою аудиторією є 24 особи старші 18 років.

Деталізована характеристика туру подана у таблиці 2.3.1. Рисунки до культурно-пізнавального туру розміщені в додатку В. (рис. В. 1-В. 7).

Таблиця 2.3.1

Опис туру “Сонячна Одещина”, складено автором

Характеристики	Зміст
Назва туру	“Сонячна Одещина”
Маршрут	Полтава – Одеса - Шабо – Білгород-Дністровський – Вилкове – Одеса – Полтава
Тип туру	<i>автобусний тур</i>
Вид туру	<i>культурно-пізнавальний</i>
Сезон	Весна-Літо-Осінь
Цільова аудиторія	для різних вікових та соціальних груп, 24 особи
Тривалість	3 дні
Форма організації	Груповий
Загальна протяжність маршруту	1814 км (від початкової до кінцевої точок)
Вартість туру загалом та на 1 особу	2040 грн
Послуги, включені до вартості туру	Проїзд, 1 ночівля, два обіди
Послуги, які не включені до вартості туру та оплачуються додатково	Екскурсії, частково харчування

Таблиця 2.3.2

Програма туру “Сонячна Одещина”

Дні туру	Програмні заходи
1 день	22:00 Виїзд із Полтави 08:00 Приїзд до Одеси. 09:00 – 10:00 Виїзд до Потьомкінських сходів –парадного входу у приморське місто Одеса з порту. Вони є архітектурною пам'яткою і вважаються одним із символів Одеси. 10:00 – 10:30 Одеський національний академічний театр опери та балету – перший театр в Одесі за часом спорудження, значенням і популярністю. 10:30 – 11:30 «12-й стілець». «12-й стілець» присвячений роману «Дванадцять стільців». Пам'ятник символізує той самий дванадцятий стілець, у якому й були заховані скарби. 11:30 – 12:30 Ринок «Привоз». Це місце вважається душею міста. Тільки відвідавши його, ви дійсно познайомитеся з Одесою. 12:30 – 13:30 Одеський музей західного і східного мистецтва. Палац купця Абази – один з трьох музеїв України, чиї колекції представляють виключно мистецтво Європи і країн Сходу. 13:30 – 14:30 Обід. 15:00 – 17:30 Нижньодністровський національний природний парк. Нижньодністровський національний природний парк площею в понад 23 тис. м² у пониззі річки Дністер для збереження і відтворення її унікальних природних комплексів. 17:30 Переїзд до готелю Lift Rooms.. Відпочинок. Вечеря
2 день	08:00 – 09:00 Сніданок. 09:00 – 10:30 Переїзд до Центру культури вина «Шабо» Шабо – один з найстаріших районів Європи, де традиції виноробства були закладені ще у давнину. Швейцарські поселенці заснували колонію виноробства Шабо у 1822 році. 10:30 – 11:30 Центр культури вина «Шабо». Екскурсія. 11:30 – 12:00 Переїзд до Білгород-Дністровського. 12:30 – 14:00 Аккерманська фортеця – була одним із найбільших та найпотужніших фортифікаційних укріплень Північно-Західного Причорномор'я у XIII-XV ст. Підземна церква в Аккермані. Пам'ятка архітектури національного значення. Знаходиться у місті Білгород-Дністровський. Скіфська могила в Білгороді-Дністровському. Скіфська могила являє собою підкурганний склеп, зведений у 3–4 століттях до н.е. Археологічна пам'ятка національного значення. 14:00- 14:30 – Обід 14:30 - 16:30 Переїзд до Вилкове. 16:30 – 18:00 Екскурсія до острова Єрмаков – одного із найбільших островів української дельти Дунаю. Розташований він поряд із румунським кордоном біля міста Вилково. 18:30 – Виїзд до Полтави через Одесу

Таблиця 2.3.3

Калькуляція туру “Сонячна Одещина”

№ з/п	Найменування витрат	Ціна, грн.	Кількість	Розрахунок (вказати порядок розрахунку)	Загальна сума, грн.
1	Транспорт	8190 (за весь тур)	х	х	8190
2	Проживання, сніданок, вечеря (2-х місний номер) в котеджах	854 (за 1 номер на 1 добу)	12 номерів	854*12*1	10248
3	Сніданок Обід Вечеря	4800 (за 1 обід на групу)	2 обіди Сніданок Вечеря	4800*3	14400
4	Заробітна плата супроводжуючого керівника туристичної групи	900 (за весь тур)	1	900*1	900
5	Основні витрати	х	х	п.1 + п.2 + п.3 + п.4	33738
6	Накладні витрати	х	10 % (від основних витрат)	п.5 * 0,1	3374
7	Страховання групи туристів	х	5 % (від основних витрат)	п.5 * 0,05	1687
8	Прибуток	х	30 % (від основних витрат)	п.5 * 0,3	10122
9	Загальна вартість туру	х	х	п.5 + п.6 + п.7 + п.8	48921
10	Ціна путівки на 1 особу	х	х	п.9 / 14	2040

Таким чином, вартість путівки на 1 особу становить 2040 грн.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідивши розвиток культурно-пізнавального туризму в Одеській області можна зробити наступні висновки.

1. Культурно-пізнавальний туризм – це вид туризму, головною метою якого є пізнання особливостей матеріальної й духовної культури населення територій і місцевостей. Вважається найпопулярнішим, наймасовішим видом туризму. Відрізняється різноманітністю форм і підвидів.

2. Масштабні та системні трансформації в українському соціумі на сучасному етапі додатково привертають увагу до інтегративного потенціалу об'єктів спадщини та виявляють їхню величезну роль у формуванні регіональної ідентичності як складової української національно-культурної ідентичності, як платформи забезпечення «динамічної рівноваги» традицій та інновацій.

3. Тема західного досвіду інтеграції культурно-історичної спадщини в сучасний соціокультурний простір міст, регіонів чи країни є малодослідженою і вкрай важливою, особливо з огляду на можливі варіанти його адаптації до українських реалій. Підтвердженням цьому є комплексне застосування низки ефективних методів, інтеграція об'єктів спадщини в економічний обіг, їхня капіталізація та інвентаризація поза політичним контекстом, креативні кластери, проекти державно-приватного партнерства між меріями окремих міст та інвестиційними групами, перегляд моделі споживання об'єктів культурної спадщини та формування нових навичок у контексті різноманітних практик управління нею.

4. Аналіз стану культурної спадщини Одеської області доводить, що даний регіон володіє багатими природними та історико-культурними ресурсами, хоч ситуація з туристично та інвестиційно привабливими об'єктами

не відповідає потребам сьогодення. На відміну від багатьох інших регіонів України, Одеська область є не повністю розкритою в плані залучення об'єктів культурної спадщини до проєктів соціокультурного розвитку територій.

5. Інноваційно-проєктні заходи та ініціативи місцевого самоврядування за підтримки центральної влади у цьому напрямку лише сприятимуть появі нових кластерів регіональної економіки, побудові ефективних соціальних стратегій підвищення рівня життя та розширенню ринку культурної продукції з урахуванням туристичної галузі.

6. Аналіз даних Державної служби статистики України щодо туристичної інфраструктури Одеської області дав змогу визначити, що Одеський регіон посідає перше місце в Україні за кількістю закладів розміщення – 13% від загального обсягу по країні.

7. Серед перспективних напрямів подальших досліджень важливо виділити «культуру участі» на базі кооперації внеску музеїв, бібліотек, архівів і будинків культури у популяризацію спадщини регіону; вдосконалення нормативно-правового забезпечення збереження, популяризації та розвитку культурної спадщини у містах, селищах і селах Одеської області, враховуючи особливості програмно-проєктного підходу; туристичний кластер як інноваційний шлях розвитку культурної спадщини Одеської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська Н. М. Національна історико-культурна спадщина в системі історичної пам'яті та викликів сучасної глобалізації. *Historical and Cultural Studies*. 2016. Vol. 3, no. 1. P. 7–12.
2. Білецька Т., Левкова О., Савчак І. Концепція нової національної культурної політики України. Культурний код Східного партнерства. URL: http://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/FINALConcept_Road-Map_UA_Culture-Coding-EaP.pdf (дата звернення: 10.05.2023).
3. Бровкова К. В. Проблеми формування туристичного кластеру Одеського регіону. *Сталий розвиток економіки*. 2011. №3. С.104-111.
4. Всесвітня туристична організація. Офіційний веб-сайт. URL: <http://unwto.org/>.
5. Гладкий О.В., Іщук С.І. Географія міст. Геоурбаністика: Підручник. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2014. 300 с.
6. Глушко В. Вектор розвитку туризму в Україні. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. №2. С. 64-75.
7. Генеральний план міста Одеса. 2015 р. URL: – Режим доступу : <http://omr.gov.ua/images/File/genplan/GPf2015.zip>.
8. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.
9. Гутовська Н.Г., Примаєв Т.Ю. Аналіз стану та перспектив розвитку Одеського туристичного регіону. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. №5. С. 81-87.
10. Давиденко І.В. Туристичні кластери як напрям регулювання туристичного бізнесу. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28 (1). С. 68–72.

11. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua.

12. Департамент інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, міжнародного співробітництва і туризму. Офіційний сайт. URL: <https://oda.od.gov.ua/oda/departamenty-ta-upravlinnya/upravlinnya-turyzmu-rekreacziyi-ta-kurortiv/>.

13. Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини. Офіційний сайт. URL: <https://oda.od.gov.ua/oda/departamenty-ta-upravlinnya/departament-kultury-naczionalnostej-religij-ta-ohorony-obyektiv-kulturnoyi-spadshhyny/>.

14. Етнокультурні процеси в Україні у кінці XX – на початку XXI ст. : українознавче осмислення / Ю. Фігурний, Н. Безсмертна, С. Бойко та ін. Київ : НДІУ, 2020. 190 с.

15. Захарін С. В., Бебко С. В. Використання економічних механізмів державно-приватного партнерства у сфері популяризації національної культурної спадщини. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/8.pdf (дата звернення: 15.05.2023).

16. Каткова Т. Г. Поняття культурної спадщини за міжнародним та національним законодавством. *Право і безпека*. 2005. Т 4, № 5. С. 148–153.

17. Колективні засоби розміщування (2011–2019). Туризм. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.04.2023).

18. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954 / Організація Об'єднаних Націй. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157 (дата звернення: 12.05.2023).

19. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р. : ратифік. Указом Президії Верховної Ради №6673-XI (6673-11) від 4.10.88 р. / ЮНЕСКО. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089 (дата звернення: 10.05.2023).

20. Концепція державної політики реформування сфери охорони нерухомої культурної спадщини. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245358162&cat_id=244993460 (дата звернення: 17.05.2023).

21. Культурно-пізнавальний туризм. URL: <http://um.co.ua/5/5-1/5-115072.html>.

22. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відп. ред.), Денисенко Г. Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І. та ін. Київ : Ін-т історії України, 2015. 486 с.

23. Личак І. Юні туристи-краєзнавці: методичний посібник: методичні рекомендації щодо організації туристсько-краєзнавчої роботи з дітьми дошкільного віку. Біла Церква, 2010. 102 с.

24. Любіцева О.О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України: Навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.

25. Мазур Т. В. Правовий статус громадських об'єднань та окремих громадян у сфері охорони культурної спадщини України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 5. С. 8–20.

26. Надієнко О.І. Правове регулювання сфери туризму: становлення та розвиток вітчизняного законодавчого інституту. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №3. С. 110-113.

27. Одеса. Офіційний сайт міста. URL: <https://omr.gov.ua/>.

28. Одеська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL: <https://oda.od.gov.ua/>.

29. Одеська обласна рада. Офіційний сайт. URL: <http://oblrada.odessa.gov.ua>.

30. Опанасюк Ю. А., Матвєєва Ю. Т. Управління сферою рекреації в міських агломераціях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1538>.

31. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за

заг. ред. В.Г. Герасименка. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

32.Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. К.: Видавництво: Альтерпрес, 2003. 352 с.

33.Пламєницька О. Охорона культурної спадщини потребує перезавантаження. *Національна спілка архітекторів України*. URL: <https://bit.ly/3DQLy77> (дата звернення: 15.05.2023).

34.Поливач К. А. Історико-культурна спадщина як фактор розвитку регіонів та населених міст України [Текст]. *Український географічний журнал*. 2005. № 1. С. 55-62.

35.Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 верес. 1999 р. № 1068-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 405.

36.Про внесення змін до Закону України “Про туризм”: Закон України. / *Відомості Верховної Ради України* [Текст]. 2004. №13. Ст. 180.

37.Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021-2023 роки. URL: <https://uvr.od.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/Programa.pdf>.

38.Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. №695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.05.2023).

39.Про культуру: Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168.

40.Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 черв. 1995 р.*Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 25. Ст. 191.

41.Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 черв. 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.

42.Про стимулювання розвитку регіонів (зі змінами та доповненнями) [Текст]. Закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV. *Відомості Верховної Ради*.

К., 2005. № 51. Ст. 548.

43. Про туризм: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. №31. Ст.241. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nre>.

44. Регіональна політика Європейського Союзу : підруч. / за ред. В. Чужикова. Київ: КНЕУ, 2016. 495 с. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/evrointegracii/Pidruchnik_RDM_2016.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

45. Регіональний туризм: стратегія, ресурси, перспективи розвитку: Монографія / Кол. авторів; ред. Н. П. Мешко, В. Є. Редько, О. П. Крупський. – Дніпро, 2016. 321 с.

46. Статистичний щорічник України за 2019 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2020. 465 с.

47. Статистичний щорічник України за 2020 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2021. 454 с.

48. Статистичний щорічник України за 2021 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2022. 447 с.

49. Степанов В. Ю. Державна політика у сфері культури та культурної спадщини. *Державне будівництво*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2016_1_4 (дата звернення: 06.04.2022).

50. Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки. URL: <https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>.

51. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017>.

52.Теплюк Л. М., Худoley О. С. Визначення поняття культурної спадщини у сучасному українському законодавстві. *Гуманітарний вісник.Серія: Історичні науки*. 2018. Число 29, вип. 13. С. 114–120.

53.Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія. К.: КНТЕУ, 2006. 537 с.

54.Туристична діяльність в Україні у 2020 році: стат. бюлет. / [відп. за вип. О.О. Кармазіна]. К.: Державна служба статистики України, 2021. 78 с.

55.Туристичний імідж регіону: монографія / за ред. А.Ю. Парфіненка. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 312 с.

56.[Туристичний інформаційний портал Одеси. URL: https://www.tic.in.ua/?lang=uk](https://www.tic.in.ua/?lang=uk)

57.Холодок В. Д. Становлення та розвиток державного управління охороною культурної спадщини в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 3 (14). С. 131–139.

58.Чеботаєва О. М. Інформаційно-семіотична концепція культури в регіональних культурологічних дослідженнях. *Молодий вчений*. 2017. № 4.2. С. 89–96.

59.Шикіна О.В., Гончаренко Я.Є. Динаміка розвитку готельного бізнесу Одеської області. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 4 (68). С. 220–232.

60.Шуплат О.М. Формування поняття «туризм» в сучасній економічній науці. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy. nauka.com.ua/?op=1&z=4659>.

61.Ярьоменко С.Г. Шикіна О.В. Нєчева Н.В. Позиціонування Одеської області на ринку готельних послуг України. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2020. Випуск 48. С 213-221.

62.Decker S., Hassard J., Rowlinson M. Rethinking history and memory in organization studies: The case for historiographical reflexivity. *Human*

Relations.2021. Vol. 74 (8). P. 1123–1155.

63.Sardak S., Dzhyndzhoian V., Samoilenko A. Global innovations in tourism. *Innovative Marketing*. 2016. № 3. P. 45–50.

64.Nezdoyminov S., Shykina O., Md Salleh N.Z. Marketing of tourist flow as an instrument of development of tourism in the region. *Management of enterprise development in the conditions of institutional changes and reforming of the economy* : monograph. Odessa ; Kyiv ; Skudai-Johor ; Olsztyn : Bookmarked Publishing & Editing, 2019. P. 135–143.

65.Special Eurobarometer 466. Cultural Heritage : Report. 2017. URL: https://kreatywna-europa.eu/wpcontent/uploads/2018/11/EUROBAROMETER_ebs_466_en_final.pdf (date of access: 07.05.2023).

66.SWOT-аналіз — основа формування маркетингових стратегій : Навчальний посібник [Текст] / За ред. Л. В. Балабанової. 2-Георгій вид., випр. і доп. К. : Знання, 2005. 301 с.

67.The economics of uniqueness / eds.: G. Licciardi, R. Amirtahmasebi. Washington : The World Bank, 2012. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/727651468340186831/pdf/730720PUB0EPI001200pub0date01001012.pdf> (date of access: 02.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналіз сильних і слабких сторін регіону, можливостей і загроз (SWOT-аналіз).

Сильні сторони (внутрішні чинники)	Слабкі сторони (внутрішні чинники)
1. Вигідне географічне положення. 2. Наявний туристично-рекреаційний потенціал регіону. Особливість економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні природні лікувальні ресурси, наявність піщаних пляжів, розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей обумовлюють розвиток в області сфери туризму і рекреації. 3. Значний культурний потенціал: В області діє 25 установ обласного підпорядкування: 6 театральних-видовищних закладів, 3 обласні бібліотеки, 5 центрів національних культур, 7 музеїв, 3 навчальні заклади культури і мистецтв, а також 6 закладів національного значення. На території м. Одеса та Одеської області розташовані більше 4500 пам'яток культурної спадщини які презентують період від античності до ХХ ст. Найбільшою є концентрація архітектурних пам'яток в центральній частині Одеси, де розташовані такі визначні пам'ятки як Одеський національний академічний театр опери та балету, Потьомкінські сходи, ансамбль Приморського бульвару, Воронцовський та Шахський палади, палади Абаза та Гагаріних, які одночасно є популярними туристичними об'єктами. Не менш цікавими є палади на території області – Палац Курисів в с. Курисове Лиманського району та Палац-садиба Дубицьких в с. Василівка Біляївського району. Найбільш визначною архітектурною пам'яткою на території області є комплекс Акерманської фортеці (XIV-XVI ст.) в м. Білгород-Дністровський. Не менш цікавими є й культові споруди-пам'ятки такі як Мала мечеть в Ізмаїлі, унікальні для південної України дерев'яні храми в Балтському та Кодимському районі, середньовічні Вірменська та Грецька церкви в Білгород-Дністровському	1. Високі ціни на енергетичні ресурси. Високі тарифи на електроенергію, газ та скасування «нічного тарифу» суттєво впливають на вартість виробленої промислової продукції та підвищують витрати на виробництво, що в свою чергу впливає на кінцеву відпускну ціну товарів для населення. 2. Зношеність доріг місцевого значення, невідповідність глибин в окремих морських портах. Близько 95% автодоріг Одеської області перебувають у незадовільному стані. Невідповідність паспортних глибин портів області через замулювання дна, не дозволяє портам приймати судна великих розмірів, що не дозволяє портовим операторам виконувати покладені на порт функції і виконувати зобов'язання за контрактами. 3. Велика протяжність області, що зумовлює труднощі з відвідуванням туристами віддалених від обласного центру місць. Велика протяжність області зумовлює недостатній розвиток туристичних дестинацій. Наприклад, відстань від найпівнічнішого районного центру області (м. Кодима) до най південнішого (м. Ізмаїл) складає близько 520 кілометрів автомобільними шляхами регіону та займає більше 7 годин часу. Також, вагомим аргументом є той факт, що на шляху відсутні, або знаходяться віддалено від автомобільних шляхів туристичні локації, які можна відвідати на шляху від однієї крайньої точки до іншої, або від міста Одеса в тому чи іншому напрямку. 4. Погана туристична інфраструктура на землях рекреації (пляжі, курортно-санаторні заклади, туристичні бази, кемпінги та сунутні території). Туристи звертають увагу на значний розбіг

Сильні сторони (внутрішні чинники)	Слабкі сторони (внутрішні чинники)
та Миколаївська церква в Кілії. В області реалізуються великі мистецькі проекти, які стали вже традиційними, зокрема: Міжнародний Одеський Корнійчуковський фестиваль дитячої літератури, XXII Міжнародний книжковий фестиваль «Зелена хвиля»; Одеський міжнародний літературний фестиваль; Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «Два дні і дві ночі нової музики»; мистецький марафон «Ніч в філармонії»; Міжнародний музичний фестиваль «Odessa Classics»; Одеський міжнародний кінофестиваль; фестиваль мистецтв «Оксамитовий сезон в Одеській опері», міжнародний джазовий фестиваль «OdessaJazzFest», Всеукраїнський рок-фестиваль «Дунайська Січ» (м. Ізмаїл); регіональний етно-фестиваль «Кодима Фест» (с. Івашків Кодимського району).	між привабливістю природно-рекреаційних ресурсів та забезпеченістю об'єктами туристичної інфраструктури в Одеському регіоні. Має місце явище «тенізації» малого бізнесу у сфері гостинності та туризму, що є перешкодою на шляху її легального розширення та індустріального розвитку. Як наслідок, у місцевих бюджетах немає достатніх обсягів фінансових ресурсів для інвестування у структурну модернізацію регіонального туристично-рекреаційного комплексу. Раціональне і ефективне використання усіх ресурсів регіону потребує довгострокових програмних заходів, зважених управлінських рішень і ефективних практичних дій. 5. Зношеність мереж та технічного устаткування. Значна частина водопровідно-каналізаційних споруд області (насосних станції та насосних агрегатів, очисних споруд та водо-каналізаційних мереж) відпрацювала нормативний строк експлуатації, що призводить до підвищених витрат електричної енергії та збільшення собівартості перекачування води і стоків. Загальна протяжність водопровідних мереж області становить 9,13 тис. км, з яких у зношеному та аварійному стані перебуває близько 3,58 тисяч кілометрів мереж, що становить 39 відсотків їх загальної довжини. Протяжність каналізаційних мереж становить 1,88 тис. км, з яких потребують реконструкції 0,85 тис. кілометрів мереж, або більше 45 відсотків їх загальної довжини.

Можливості (зовнішні чинники)	Загрози (зовнішні чинники)
1. Залучення дешевого фінансування за рахунок грантових та інших коштів міжнародних фінансових організацій: ЄБРР, НУФ, ІФС тощо. 2. Зростання інвестиційної привабливості України. 3. Спрощення дозвільної системи у бізнесі та земельних відносинах. 4. Розвиток комбінованих маршрутів по вісі	1. Складнощі з залученням фінансових ресурсів – високі кредитні ставки. 2. Конкуренція з іноземними компаніями 3. Спалахи захворювання тварин. 4. Коливання на валютному ринку. 5. Залежність від світових цін. 6. Зростання зовнішньої енергетичної

Можливості (зовнішні чинники)	Загрози (зовнішні чинники)
“Європа-Азія”, зокрема приєднання до трансєвропейської транспортної мережі (TEN-T), транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (ТМТМ) та “Нового Шовкового шляху” через Чорне та Каспійське моря, впровадження ініціативи «Тримор’я», що передбачає створення співдружності країн в регіоні між Балтійським, Чорним і Адріатичним морями. 5. Міжнародна співпраця з європейськими країнами в рамках транскордонного співробітництва, членство туристичного бізнесу у європейських міжрегіональних об’єднаннях. 6. Залучення інвестицій, розвиток технологій, забезпечення маркетингу територій, формування туристичних кластерів.	залежності. 7. Труднощі переходу на технічні регламенти ЄС. 8. Відсутність відповідного законодавства щодо забезпечення розвитку малих виноробних підприємств. 9. Обтяжливість процедури реєстрації оподаткування, ліцензування, сертифікації підприємницької діяльності. 10. Наявність корупційних ризиків. 11. Слабка поінформованість потенційних партнерів про можливості регіону. 12. Високій рівень трудової міграції за кордон. 13. Зростання дефіциту робочої сили за окремими робітничими професіями. 14. Зростання рівня тіньової зайнятості внаслідок відсутності системних заходів щодо детінізації ринку праці.

Додаток Б
Розвиток інфраструктури в Одеській області

Таблиця Б.1

Місце Одеської області за кількістю обслугованих приїжджих
(юридичними особами) за 2017–2019 роки, складено за [11, 54]

Регіон	2017 рік				2018 рік				2019 рік			
	Загальна кількість, тис. осіб	У готелях та АЗР (аналогічних засобах розміщення)	Частка від КЗР, %	Місце	Загальна кількість, тис. осіб	У готелях та АЗР	Частка від КЗР, %	Місце	Загальна кількість, тис. осіб	У готелях та АЗР	Частка від КЗР, %	Місце
м. Київ	1 092	1 059	96,9	1	1 214	1 156	95,2	1	1 226	1 149	93,8	1
Львівська область	842	726	86,2	2	572	547	95,6	2	533	517	96,9	2
Дніпропетровська область	360	159	44,4	3	383	181	47,2	3	377	181	48,0	3
Київська область	246	207	84,0	5	374	268	71,6	4	319	258	80,8	4
Одеська область	341	187	54,9	4	289	201	69,4	5	306	219	71,6	5
Харківська область	241	203	84,3	6	218	184	84,5	6	187	154	82,7	6
Запорізька область	209	58	28,1	7	162	49	30,8	10	172	54	31,4	7
Івано-Франківська область	194	156	80,3	9	168	140	83,3	8	166	147	88,2	8
Полтавська область	203	142	70,3	8	164	153	93,3	9	162	151	93,1	9
Донецька область	79	28	35,7	16	215	61	28,7	7	131	60	45,8	10
Україна	5 108	3 792	74,2	–	4 826	3 747	77,7	–	4 604	3 693	80,2	–

Таблиця Б.2

Місце Одеської області за місткістю колективних засобів розміщення
у 2017–2019 роках, місць, складено за [11, 54]

Регіон	2017 рік		2018 рік		2019 рік		Тр. 2019/ 2017 роки, %
	кількість	місце	кількість	місце	кількість	місце	
Одеська область	37 012	1	23 427	1	26 151	1	70,66
м. Київ	20 370	6	20 662	2	19 619	2	96,31
Запорізька область	24 680	3	16 102	4	17 938	3	72,68
Херсонська область	21 497	4	19 581	3	16 594	4	77,19
Львівська область	28 568	2	13 191	5	13 188	5	46,16
Дніпропетровська область	20 486	5	11 826	7	13 070	6	63,80
Миколаївська область	16 913	7	12 620	6	12 081	7	71,43
Донецька область	16 182	8	9 505	8	10 884	8	67,26
Київська область	11 603	10	9 489	9	10 184	9	87,77
Харківська область	12 249	9	7 511	10	7 824	10	63,87
Україна	273 750	–	181 242	–	186 840	–	68,25

Додаток В.
Головні культурно-пізнавальні об'єкти Одеської області

Рис. В.1 Потьомкінські сходи, за [56]

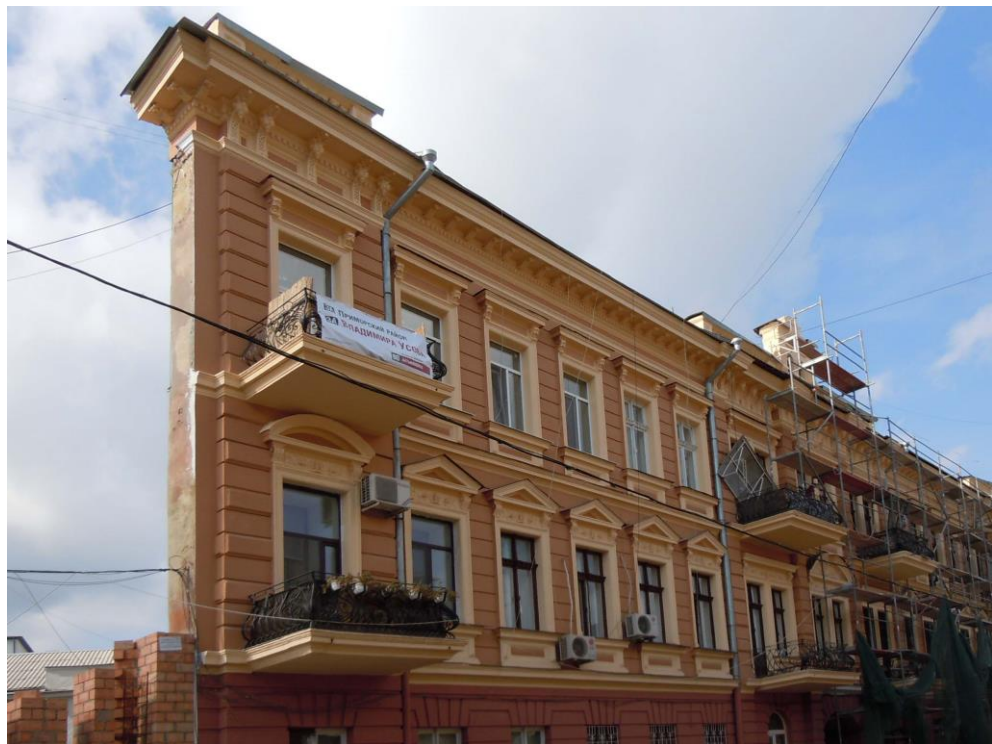

Рис. В. 2 Будинок з однією стіною, за [56]

Рис. В. 3 Оперний театр, за [56]

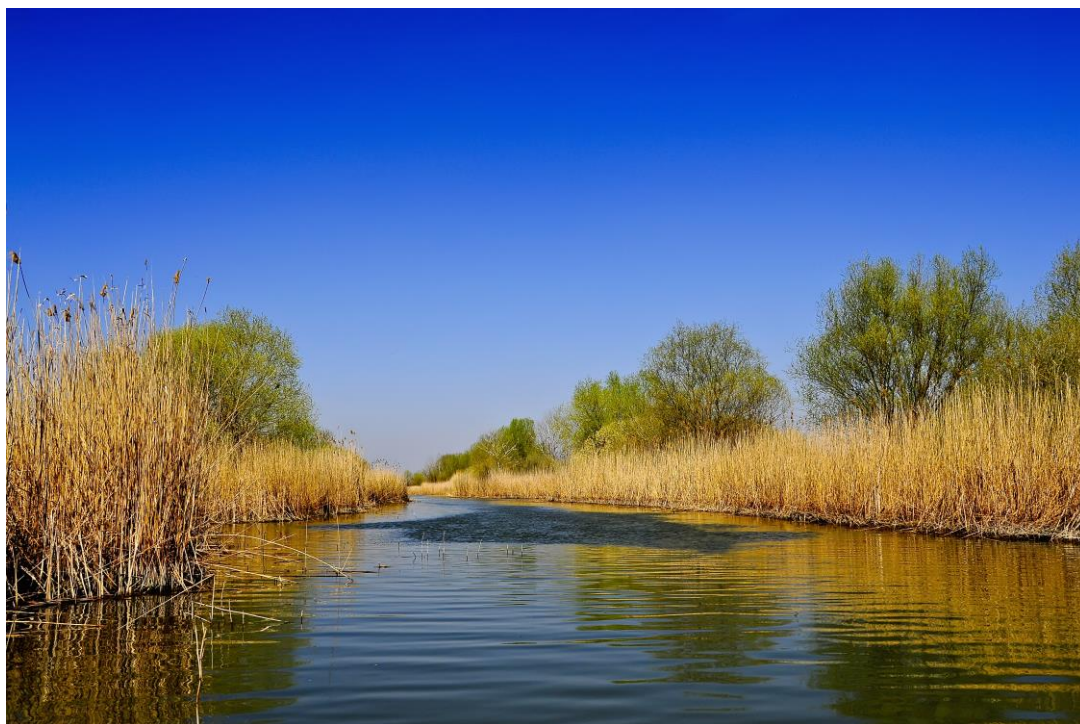

Рис. В. 4 Нижньодністровський національний природний парк, за [56]

Рис. В. 5 Аккерманська фортеця, за [56]

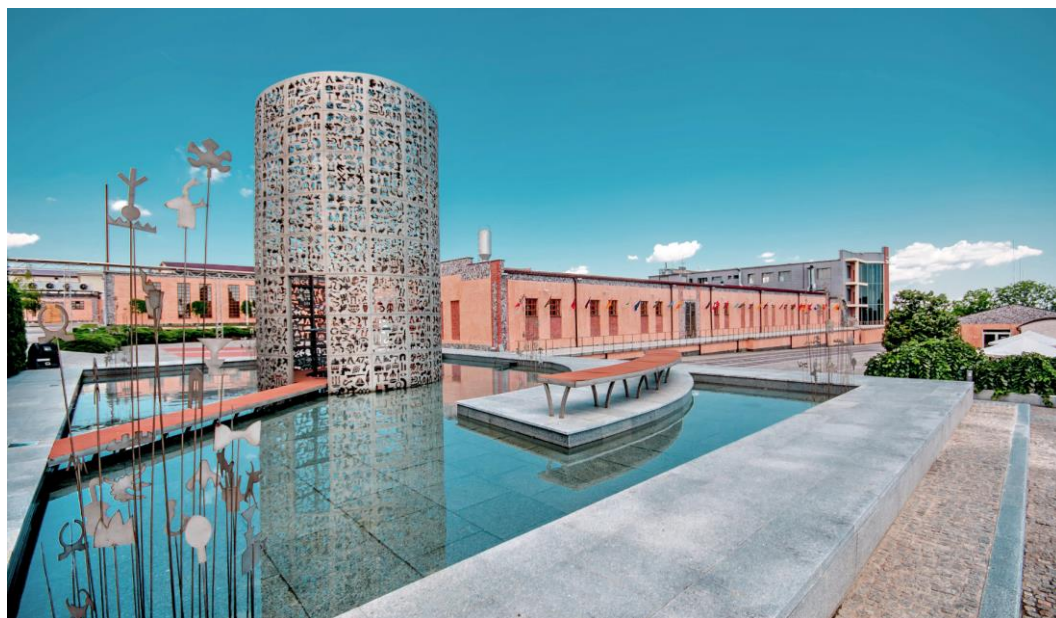

Рис. В. 6 Центр культури вина «Шабo» , за [56]

Рис. В.7. Українська “Венеція” – м. Вилкове, за [56]

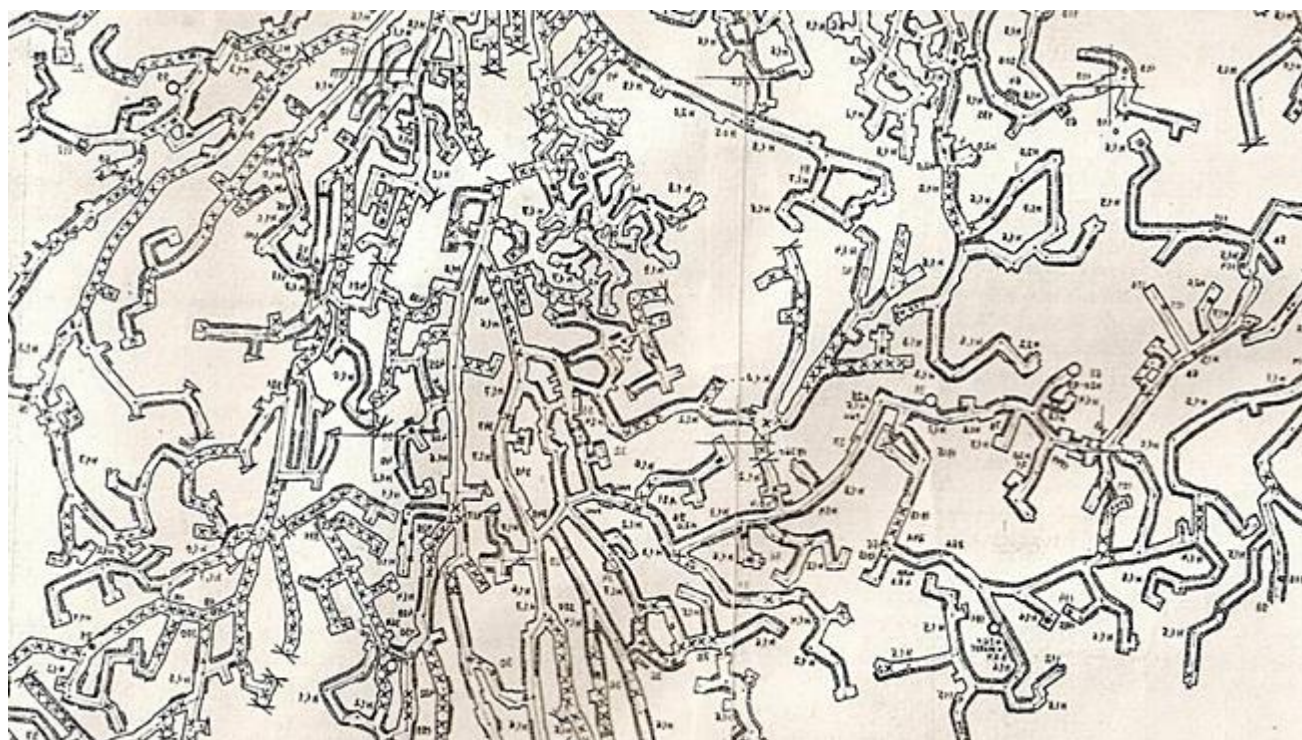

Рис. В. 8 Карта одеських катакомб, за [56]